

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Pajntar

Mentorica: doc. dr. Melita Poler Kovačič

**ARISTOTELOVA ZLATA SREDINA IN
MORALNO PRESOJANJE V NOVINARSTVU**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2005

Izjava o avtorstvu diplomskega dela

Spodaj podpisana **Maja Pajntar**, z vpisno številko **18990129**, rojena v kraju **Kranj**, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: *Aristotelova zlata sredina in moralno presojanje v novinarstvu*.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesečnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki "Dela FDV".

V Ljubljani, dne 3. 10. 2005

Podpis avtorja: _____

KAZALO

1. UVOD.....	4
2. ARISTOTEL in ETIKA V ANTIKI.....	7
2.1 ARISTOTELOVO ŽIVLJENJE.....	7
2.2 ARISTOTELOVO DELO.....	9
2.3 DELA O ETIKI.....	10
2.4 ANTIČNA ETIKA.....	12
2.5 ETIKA KOT PRAKTIČNA FILOZOFIJA.....	13
3. ZLATA SREDINA.....	15
3.1 ARISTOTEL IN ZLATA SREDINA.....	15
3.2 NIKOMAHOVA ETIKA IN NOVINARSTVO.....	20
3.2.1 VZGOJA, VAJA IN NAVADA NOVINARJA.....	22
3.2.2 APLIKACIJA ZLATE SREDINE NA NOVINARSKO PRESOJANJE.....	26
3.2.3 HOTENO NOVINARSTVO JE ODGOVORNO NOVINARSTVO.....	29
3.2.4 PROCES ODLOČANJA – KAKO DO ETIČNE ODLOČITVE?.....	32
3.2.5 PRAKTIČNA UPORABNOST ZLATE SREDINE.....	33
4. ŠTUDIJA PRIMERA: Vdor v zasebnost medijske osebnosti.....	40
4.1 DAYEV MODEL MORALNEGA PRESOJANJA.....	40
5. ZAKLJUČEK.....	46
6. LITERATURA in VIRI.....	49
7. PRILOGE.....	52
Priloga A: Prispevek iz Dnevnika.....	52
Priloga B: Prispevek iz Dela.....	53
Priloga C: Prispevek iz Slovenskih novic.....	54

1. UVOD

Z vprašanjem etike in etičnega delovanja so se ukvarjali že v antiki, eden izmed pomembnih filozofov, ki je tej temi posvetil precej pozornosti, je bil Aristotel. Njegov nauk o zlati sredini je predmet pričujočega diplomskega dela. Številni sodobni analitiki in strokovnjaki cenijo Aristotelov prispevek k etiki, med drugimi tudi Merrill, ki meni, da se lahko

tisti novinar, ki hoče ravnati pravilno, narediti pravo stvar in biti čimbolj moralen v svojem delovanju, ravna po temeljnih principih enega izmed največjih filozofov v zgodovini, Aristotelu.

(Merrill, 1994: 25)

Dodaja tudi, da bo »moderna novinar, ki spoštuje individualizem, razum, znanstveni pristop, objektivnost, absolutnost, samoizpolnitev in osebno srečo, v Aristotelu zagotovo našel prijatelja« (Merrill, 1994: 28).

Še v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja so se kritiki pritoževali nad pomanjkanjem podatkov, ki bi bili dostopni mladim novinarjem in bi jim pomagali na poti skozi proces odločanja. Kajti odločanje je »trajajoč proces in eden izmed ključnih dejavnikov novinarske kompetence«, kljub temu pa »imajo mladi novinarji le malo napotkov, kako ravnati« (Hausman, 1990: vii). Danes zgornja pritožba nima več prave osnove, saj se je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sprožil plaz literature o etiki, novinarstvu in povezavi med strokama.

Isti kritik je nekaj let kasneje pri prebiranju nove literature o novinarski etiki prišel do zaključka, da na prvi pogled etična razmišljanja in razprave obljublajo veliko in so videti zanimive, v resnici pa pogosto ugotovimo, da gre za skopa razmišljanja, ki sledijo predvidljivemu vzorcu: novinarji opisujejo svoje grozljive zgodbe, zgodovinarji predavajo o razvoju etike skozi čas, pravniki recitirajo zakone, filozofi citirajo Aristotela. Vse skupaj pa med seboj ni povezano (Hausman, 1992: vii).

Čeprav se je Hausman najprej pritoževal nad kvantiteto, kasneje pa kvaliteto literature, ki bi novinarju olajšala moralne odločitve, so bili temelji etike – tudi novinarske – postavljeni že davno, potrebno jih je bilo le aplicirati na želeno situacijo. Aristotel postavlja enega izmed najpomembnejših stebrov v zgodovini razpravljanja o etiki, aplikacija njegove filozofije je možna in uporabna tudi v novinarski stroki. In prav to poskuša predstaviti to diplomsko delo – združiti čim več različnih pogledov na novinarsko etiko glede na temelje, ki jih je postavil Aristotel.

Aristotelovo *Nikomahovo etiko*, ki »zagotovo spada med najoriginalnejše Aristotelove spise« (Pejović, 1982: v), bom torej obravnavala s stališča sodobne novinarske etike. V svojem delu bom skušala dokazati, da nekatere Aristotelove nauke lahko apliciramo na današnje novinarske dileme in z njihovo pomočjo pridemo do etično utemeljene odločitve. Menim, da novinar, ki sledi Aristotelovi filozofiji in upošteva načelo zlate sredine, lažje pride do moralno utemeljene odločitve, kot novinar, ki tega pojma ne pozna ali ne upošteva. Razložila bom torej enega izmed največjih in najbolj znanih naukov, to je nauk o zlati sredini, ki ga bom na koncu tudi aktualizirala in prenesla stare ideje iz grških polisov na moderno problematiko etike v novinarstvu.

Začetek diplomskega dela predstavlja zgodovinski okvir in opis začetkov razvoja etike v stari Grčiji. V uvodnem delu bom predstavila tudi Aristotelovo življenje in filozofijo s poudarkom na zlati sredini. Sledi osrednji del diplomskega dela, v katerem bom Aristotelovo *Nikomahovo etiko* aplicirala na sodobno novinarstvo in jo primerjala z današnjimi pravili, kot jih postavljajo Kodeks slovenskih novinarjev, Evropska konvencija o človekovih pravicah, Münchenska deklaracija in nekatere druge listine. Z uporabo raziskovalne metode študije primera bom skušala dokazati, da je Aristotelov pogled na etična vprašanja mogoče aplicirati na moralno presojanje v sodobnem novinarstvu, ki mnogokrat zaide v skrajnosti, čeprav je nauk o zlati sredini zelo fleksibilen in dopušča precej svobode. Svoje raziskovanje sem zastavila ekstenzivno in izbrala večje število enot, ki jih bom med seboj primerjala in tako preverila, ali se novinarji držijo načel Aristotelove zlate sredine. V mesecu avgustu 2005 sem spremljala črno kroniko v časnikih Delo, Dnevnik in Slovenske novice ter izbrala primere, ki so po

moji oceni primerni za analizo s poudarkom na zlati sredini. Poleg teh prispevkov je moja pozornost pritegnila tudi afera, ki jo je v času mojega spremljanja omenjenih medijev povzročila revija Nova z objavo razgaljenih fotografij Pike Božič. Zanimalo me je, ali objava takih fotografij sodi v območje zlate sredine, ki kot ena izmed bolj fleksibilnih etičnih teorij dopušča veliko svobode. Analizi omenjenega primera sledi zaključek, v katerem povzemam svoje glavne ugotovitve.

2. ARISTOTEL in ETIKA V ANTIKI

2.1 ARISTOTELOVO ŽIVLJENJE

Aristotel je izhajal iz premožne družine. Njegov oče Nikomah je bil osebni zdravnik na dvoru starega očeta Aleksandra Velikega, ki je bil kasneje Aristotelov učenec. Dejstvo, da se je rodil v stari zdravniški družini, verjetno ni bilo povsem brez pomena za njegovo nagnjenje do izkustvene znanosti. Rojen je bil v Makedoniji, v Stagiri na vzhodni obali Halkidike, leta 384 pred našim štetjem (Kalan, 1999: LXV).

Leta 367 pr. n. št. je kot osemnajstletnik prišel v Atene, kjer je postal učenec na Platonovi Akademiji, ki je bila ustanovljena 388/87 pr. n. št., ime pa je dobila po heroju Akademu. Tam je Aristotel vztrajal kar 20 let. Valentin Kalan (1999: LXVII) navaja, da so ga na šoli imenovali »Um šole« ali »Bralec«. Platon je imel nanj velik vpliv, kljub temu pa je Aristotel zavrgel nekatere njegove teorije, saj je dajal prednost resnici pred prijateljstvom. Aristotel namreč ni mogel razumeti in sprejeti nauka o idejah, za katere je Platon verjel, da so edine resnično bivajoče. Aristotel pa je ugotavljal, da spoznanje temelji na vsakdanjem opazovanju in izkustvu in je menil, da je človeški um nepopisana tablica, ki šele z leti in izkušnjami pridobiva na modrosti. Že za časa Platonovega življenja je Aristotel samostojno nastopil kot pisec in si ustvaril svojo obliko dialoga, vendar je ostal v okvirih šole, kot je tudi pozneje iz njegovih spisov ob vsem stvarnem nasprotovanju razvidna kar največja osebna spoštljivost do učitelja. Ti spisi, ki so bili napisani v obliki dialoga, se imenujejo »eksoterični« spisi (Kalan, 1999: LXV).

Po Platonovi smrti je Aristotel Atene zapustil. Naselil se je v maloazijskem mestecu Asos, kjer je pod sponzorstvom atarnejskega vladarja Hermija ustanovil nekakšno podružnico Akademije. Tu se je tudi poročil z nečakinjo in pohčerjenko svojega sponzorja – Pitiado, ki mu je rodila hčer Pitiado. Pot ga je nato preko otoka Lesbos, kjer se je nastanil pri prijatelju Teofrastu, peljala na dvor Filipa Makedonskega v Peli, kjer naj bi postal vzgojitelj in učitelj mladega Aleksandra. V tej nalogi je Aristotel videl možnost,

da udejanji Platonov ideal in združi državniško oblast s filozofsko miselnostjo, in zato je nalogo z veseljem sprejel. Aleksander se je pod Aristotelovim vplivom iz barbara preoblikoval v izobraženega Grka in začel uresničevati idejo o panhelenskem imperiju, pri tem pa je širil grško kulturo in je ne samo osvojil, ampak tudi heleniziral ves Bližnji vzhod. Kraljevi gojenec, ki ga je Aristotel navdušil ne le za junaka Ahila, ampak predvsem za filozofijo in znanost, je svojega učitelja cenil in spoštoval tudi pozneje, čeprav njegova politika, ki je hotela poravnati nasprotja med Heleni in barbari, ni bila povšeči filozofu, ki je bil drugačnih misli. Med tem obdobjem (od 342 pr. n. š. do leta 336 pr. n. š.) je Aristotel izvedel, da so Perzijci umorili njegovega tasta Hermija, kar ga je močno prizadelo (Gantar, 2002: 22).

Ko se je Aristotel leta 335 pr. n. št. vrnil v Atene, je ugotovil, da se mu je Akademija močno odtujila, zato je ustanovil svojo šolo – Peripatos ali Sprehajališče (ni točno znano, ali zato, ker se je nahajala blizu sprehajališča Likej, kar se je pozneje spremenilo v Licej, ali pa zato, ker so se učenci med razpravljanjem sprehajali (Gantar, 2002: 23)), danes je znana tudi pod imenom »peripatetična« šola. To je bilo najplodnejše obdobje Aristotelovega življenja, spisi, ki so nastali v tem obdobju, pa se imenujejo »ezoterični« (Kalan, 2002: LXV). 13 let je poučeval v Atenah, Aristotelova šola je postala nekakšno »javno središče za preživljanje prostega časa« (Barnes, 1999: 12).

Aristotel je imel na svoji šoli cikle predavanj z vseh področij znanosti, ukvarjal se je z organizacijo znanstvenega dela, zbiral je znanstveno dokumentacijo. Pod njegovim mentorstvom je bila zbrana in urejena zbirka 158 grških mestnih držav; »Ustava Aten« se je ohranila do danes. V tem obdobju je opisal tudi okoli 500 živali, kar je velik dosežek tudi z današnjega stališča.

Po smrti Aleksandra Velikega so Atenci začeli loviti makedonske pristaše, in čeprav se Aristotel nikoli ni mešal v drobno strankarsko politiko, mu je grozil proces zaradi brezboštva. Ker se je zbal, da bi ga doletela Sokratova usoda (le-tega so usmrtili kot izdajalca), in ni želel, »da bi se Atenci dvakrat pregrešili zoper filozofijo« (Barnes, 1999: 13), se je umaknil v Halkido, kjer je tudi umrl za boleznijo na želodcu. Star je bil 62 let in

na vrhuncu svojih moči. Rojaki so ga slovesno pokopali v rojstni Stagiri.

2.2 ARISTOTELOVO DELO

Aristotela lahko opišemo kot vsestranskega: bil je tako družboslovec kot tudi naravoslovec, teoretik in praktik obenem. Teorijo in prakso je tesno povezoval, saj eno brez drugega ne obstaja; verjel je, da moraš, da bi bil dober praktik, obvladati tudi teoretični del problema (kar je pomembno spoznanje tudi, kar se tiče etične discipline). Ukvarjal se je s politiko, retoriko, pravom, psihologijo, kemijo, botaniko, pesnitvami, fiziologijo, zgodovino ... »Izberite si kako raziskovalno polje, Aristotel je delal na njem; izberite si področje človeškega prizadevanja, Aristotel ga je obravnaval. Njegova širina je osupljiva« (Barnes 1999: 10).

Medtem ko je Platon uporabljal samo razum, je Aristotel aktiviral tudi svoje čute. Ni bil samo zadnji veliki grški filozof, temveč je bil tudi prvi veliki biolog v Evropi. Ukvarjal se je z izredno veliko stvarmi, nekatere vede je formuliral povsem na novo in položil njihove temelje, ki so jih kasneje razvijali drugi znanstveniki. Ima izredno velik pomen v evropski kulturi, ravno on je ustvaril strokovni jezik, ki ga posamezne znanstvene panoge uporabljajo še danes.

Napisal je okoli 150 spisov, še več – ohranjena je le ena petina, ki pa nam vseeno veliko pove o njegovi dejavnosti. Večina ohranjenega je bila napisana kot pripomoček za njegova predavanja in ne kot knjiga, njegovi spisi po večini niso namenjeni branju, ampak jih je Aristotel imel za lastno uporabo. Spisi so večinoma kratki in jedrnat. Slog je preprost, neizpiljen, in kljub nestrukturiranosti in nesistematičnosti imajo njegova dela nek poseben čar, saj »lahko prisluškujemo Aristotelu, kako govori sam sebi« (Barnes 1999: 11).

Aristotel je imel velik vpliv tako na svoje sodobnike kot na prihodnje generacije in še danes govorimo o »aristotelizmu«, s čimer označujemo filozofske smeri, ki jih je navdihovala razlagana Aristotelova filozofska misel (gre za t. i. peripatetike). V srednjem

veku so se nanjo navezali najprej arabski filozofi, averoisti, ki so Aristotelovo delo prinesli v Evropo. Malo pozneje jim je v visoki sholastiki sledil Tomaž Akvinski s privrženci, imenovanimi tomisti – Aristotel jim je pomenil nesporno avtoriteto. »Aristotelova misel je postala ne samo sinonim, ampak naravnost nadomestek za iskanje resnice« (Gantar, 2002: 32). Dante ga je imenoval »učitelj človeškega razuma« (v Gantar, 2002: 33). Reformacija je Aristotelove nauke zavračala, prav tako je Kant Aristotelov nauk o srečnosti zavrgel, saj le-ta zaide v nasprotje z njegovim kategoričnim imperativom. V 17.–19. stoletju je Aristotelovo filozofijo preučevala tako imenovana neosholastika, iz katere je delno izšla tudi Brentanova empirična psihologija kot priprava na fenomenologijo. V 20. stoletju so raziskovali Aristotelova dela predvsem v Angliji, komentarji in razprave o delu velikega grškega filozofa pa so nastajale tudi pri nas vse od konca srednjega veka naprej, o čemer priča npr. rokopis v mariborski škofijski knjižnici, ki vsebuje zgoščen povzetek vsebine Aristotelove *Nikomahove etike* in tudi obsežen komentar (prav tam).

2.3 DELA O ETIKI

Aristotel je etične probleme obravnaval s posebno energijo in skrbnostjo ter jim posvetil tudi precej pisnih del. Pred *Nikomahovo etiko* je objavil vrsto spisov, ki danes niso več ohranjeni in so nam znani le po ohranjenih naslovih (npr. *Bodriilo k filozofiji* ali *Protreptikos*, *O bogastvu*, *O uživanju*, *O prijateljstvu* ...) in po dejstvu, da se na njih sklicuje in jih povzema tudi v *Nikomahovi etiki* (Gigon, 1964: 42–43).

Med ohranjenimi etičnimi spisi so naslednji trije etični traktati:

1. *Nikomahova etika* je napisana v desetih knjigah, imenovana po Aristotelovem sinu, ki naj bi delo uredil in izdal (Đurić, 1970: V; Gigon, 1964: 53; Švajncer, 1995: 212), možno pa je tudi, da so jo kasnejši avtorji posvetili njegovemu sinu, ki je še mlad padel v vojni (Gantar, 2002: 27–28).

2. *Eudemova etika* v sedmih knjigah je imenovana po njegovem učencu Eudemu, ki je

delo izdal (Đurić, 1970: V; Švajncer, 1995: 212) ali pa po enem izmed avtorjevih dveh prijateljev, ki jima je bilo ime Eudemos (Gigon, 1964: 53)

3. *Velika etika*, katere ime je največja uganka, saj gre za najmanj obsežno delo o etiki, pa obsega le dve knjigi. Gigon (1964: 53) meni, da je obstajala tudi neka manjša etika, ki pa ni ohranjena; Gantar (2002: 28) sklepa, da je dobila tako ime zaradi fizične velikosti, saj naj bi šlo za veliko knjigo, Đurić (1970: V) pa je prepričan, da je ta etika svoje ime dobila po Albertu Velikem.

Đurić (prav tam) k omenjenim trem etičnim delom prišteva še spis *O vrlinah*, za katerega meni, da verjetno ni avtentičen.

Med seboj se naštete etike dopolnjujejo, *Nikomahova etika* pa je najbolj jasna in izčrpna. Gre za »najbolj reprezentativen povzetek in hkrati nadaljevanje etike, kakor jo je pri Grkih ustvarila sofistika, posebej obogatila pa sokratika« (Gigon, 1964: 22). Aristotel jo je napisal v zadnji, realistični fazi svojega dela. Predstavlja prvo povsem ohranjeno delo s področja helenistične etike, kar ji daje še večjo vrednost. Najbolj verjetno je, da je nastala kasneje kot *Evdemova* in jo nadgrajuje. Nekatera poglavja obeh etik se prekrivajo, *Evdemova* naj bi po mnenju nekaterih veljala za »praetiko« (prav tam) in naj bi nastala v reformno-platonski fazi Aristotelovega dela. Najvišje merilo za moralnost je bog in ne človeški um in spoznanje, in spoštovanje boga je človekov najvišji cilj. Božanstvo je začetek in končni cilj Etike. In ravno to je razlog, da je Aristotelova etika »delovala le v obdobju relativne varnosti in je odpovedala, ko so ljudje potrebovali patos, da bi obvladali težke situacije« (Gigon, 1964: 66).

Etičnih problemov se Aristotel loteva tudi v spisu *Politika* (8 knjig), ki je nekakšno logično nadaljevanje *Nikomahove etike*, elemente etike pa najdemo tudi v njegovi *Retoriki*.

Še preden se posvetim Aristotelovi etiki in njegovemu nauku o zlati sredini, bom na kratko predstavila razvoj etike v antiki in pojem praktične filozofije – gre za vejo

filozofije, ki ji pripada tudi etika.

2.4 ANTIČNA ETIKA

Sokrates velja za prvega etika v zgodovini antične filozofije – po mnenju nekaterih neupravičeno (Gigon, 1964: 25). Aristotel pa je bil zagotovo prvi, ki se je začel ukvarjati z etiko kot samostojno znanstveno oziroma filozofsko disciplino. O etiki so sicer govorili že njegovi predhodniki. Aristotel je ideje in znanje črpal na primer pri Homerju, ki ga je intenzivno proučeval, močan vtis nanj je naredilo etično sporočilo njegovih pesnitev, kajti ravno tu je lahko videl v največjo globino etičnih dilem; Homer namreč govori o vrednotenju življenja, o tem, za kakšno ceno se ga lahko oklepamo in kdaj žrtvujemo, in to je tisto vprašanje, ki »je vznemirjalo moraliste vseh časov, vprašanje, od katerega je bistveno odvisna lestvica etičnih vrednot« (Gantar, 2002: 9). Na to vprašanje mora sam pri sebi odgovoriti tudi novinar, ko posega v življenje in dostojanstvo drugih ljudi – kje so meje in koliko je dostojanstvo vredno?

Po Homerju so pesniki in dramatik (Heziod, Sofokles, Ajshil, Evripid) v svojih delih posvečali pozornost vprašanju etike, a njihova razpravljanja niso bila teoretična in sistematična – o etiki so razpravljali prek praktičnih nasvetov in navodil, ki so pripovedovala, kako ravnati v različnih življenjskih situacijah (Gantar, 2002: 11).

Aristotelova najpomembnejša predhodnika sta bila prav gotovo Sokrat in Platon, ki sta filozofski interes preusmerila od opazovanja kozmosa k preučevanju človeške družbe, od raziskovanja fizikalnih pojavov k razreševanju moralnih vprašanj in dilem (Gantar, 2002: 12). Sokrat je z učenci iskal objektivna merila in opredeljeval absolutno veljavne etične normative. Platon pa je tej ideji dal filozofsko osmišljeno obliko in vsebino.

Rečemo lahko, da je Aristotel združil dva pristopa – nefilozofskega (nesistematičen, konkreten pristop) in filozofskega (gre za jasno utemeljen in zaokrožen sistem, obvezen je za slehernega človeka in ima pred sabo en sam smoter). V širokem obsegu se vrača k tradicionalnim predfilozofskim naziranjem. Menil je, da mnenje, ki je bilo že od nekdaj

udomačeno pri vseh ljudstvih, ne more biti povsem napačno. Aristotel je tako upošteval ugotovitve in dognanja svojih predhodnikov, pri tem pa je načrtno zbral raztresene drobce večstoletne grške zgodovine, jih hierarhično strukturiral, osmislil in jih razdelil v miselne kategorije glede na določene kriterije (Gantar, 2002: 6). To je eden izmed njegovih največjih prispevkov k znanosti – znal je klasificirati in sistematično pristopiti k obravnavani temi, kar pred njim ni bilo v navadi.

2.5 ETIKA KOT PRAKTIČNA FILOZOFIJA

Aristotel je med praktično filozofijo štel etiko, ekonomiko in politiko. Etiko je povezoval s politiko in jo podrejal tej sferi. Tako kot Platon je namreč tudi Aristotel menil, da se človek kot moralno bitje lahko izpolni samo v državi (Đurić, 1970: V). Zato nauk o vrlini Aristotel zelo pogosto jemlje kot del politike. Politična znanost naj bi bila najobsežnejša, najvplivnejša in najbolj vodilna, etika pa je del te mogočne sfere (Aristotel, 2002: 48).

Nikomahova etika je na prvem mestu izmed spisov, ki jih je Aristotel posvetil praktični filozofiji, Aristotelova *Politika* pa je, kot sem že omenila, logično nadaljevanje prej omenjenega dela. Za razumevanje obeh del pa je potrebno razumeti, kako pomemben je praktični vidik filozofije:

Aristotelova etika je današnjemu bralcu lahko dostopna in razumljiva le, če se prej spozna s pojmom praktične filozofije in dojame nerazdružljivo edinstvenost etike in politike. [...] Ta knjiga [...] je že več kot dve tisočletji v evropski duhovni zgodovini obrazec in vzor za vsako pravo etiko.

(Pejović, 1982: xxii)

Aristotel je torej etiko razumel kot področje političnih znanosti, se pravi kot podkategorijo politike. Državniki skušajo z ustavo in zakoni ljudi narediti boljše, pri tem pa morajo upoštevati etična merila, saj le tako lahko ustvarijo dobro državo. Bistvo etike je namreč opredeliti in uveljaviti najvišje dobro – srečnost –, h kateremu morata težiti tako posameznik kot celotna družba. Srečnost dosežemo z vrlino ali krepostjo, ki je

ZLATA SREDINA med dvema skrajnostma. Aristotel (2002: 85) je bil prepričan, da zlato sredino lahko najde vsak »pameten človek« – to je sicer zelo relativno merilo, ampak prav zato je Aristotelova etika prva avtonomna etika v zgodovini filozofije, saj je etično ravnanje odvisno od človeka samega in ne kake višje, božje substance izven človekove osebnosti, kar je značilno za heteronomno etiko (Gantar, 2002: 20).

Nobena izmed kasnejših teorij ni mogla mimo Aristotela in njegove etike. Aristotel poudarja, da namen njegove *Nikomahove etike* ni le filozofiranje in navajanje dejstev in dokazov; saj z golim filozofiranjem še ne postaneš pravičen – namen etike je precej širši, saj naj bi ljudem pomagala, da postanejo dobri, pravični. Zelo lepo to misel izraža v naslednjem odstavku:

Naše razpravljanje [...] ne sme biti samo teoretično kot druge razprave. Saj ne razpravljamo zato, da bi ugotovili, kaj je vrlina, ampak da bi postali dobri; sicer bi od naše razprave ne imeli nobene koristi. Zato moramo zdaj vso našo pozornost posvetiti dejanjem, predvsem vprašanju, kako je treba dejanja opravljati. Kajti, kot smo ravnokar dejali, dejanja v odločilni meri vplivajo na obliko naših zadržanj.

(Aristotel, 2002: 77)

Praktična filozofija se torej nanaša na človekovo delovanje in ne na opazovanje in razpravljanje, na čemer sicer temelji filozofija. Znanost je večna, nespremenljiva in nujna (kot na primer matematika). Kar je prehodno in spremenljivo, to pa je tema praktične filozofije. To je človek v svojem bitju, edinstvenosti in družbi. Tu ni prednosti predhodnega znanja, predvidene konkretne situacije, saj je vsaka konkretna situacija posebna sama zase, okoliščine so vsakokrat nove. V delovanju se lahko tudi motimo, mojstri ne obstajajo. Poleg tega so vključena tudi čustva (Gantar, 2002: 19).

»Aristoteles je o etičnem kompleksu razpravljajl gotovo večkrat kot o katerem drugem. Navsezadnje je bil Platonov učenec, in prav etiko je atensko ljudstvo predvsem pričakovalo od svojih filozofov« (Gigon, 1964: 55). In ko Aristotel označuje vrline kot sredino med preveč in premalo, tedaj pri tem v celoti sledi Platonovim mislim. Nauk o zlati sredini predstavlja temelj Aristotelove etike.

3. ZLATA SREDINA

3.1 ARISTOTEL IN ZLATA SREDINA

Koncept zlate sredine se je porodil pred Aristotelom in njegovo filozofijo. Že Demokrit je zapisal: »V vsem je prava mera najlepša; pretiravanje in pomanjkanje mi nista vseč« (v Gigon, 1964: 64). Aristotel pa je to njegovo misel še nekoliko bolj razdelal.

Še preden se natančneje posvetim Aristotelovemu pojmovanju zlate sredine in njeni uporabnosti v novinarskem kontekstu, je potrebno razložiti nekaj ključnih pojmov, s katerimi Aristotel opisuje svojo etiko: ti pojmi so (najvišje) dobro, (končni) smoter, srečnost, vrlina, sredina glede na stvar, sredina glede na nas, navada. Pomembna besedna zveza, ki je prav tako velikega pomena za razumevanje Aristotelove etike, je tudi zdrava pamet, ki pa se ji bom posvetila v enem izmed kasnejših poglavij tega dela.

Po Aristotelovem mnenju vsako človekovo delovanje teži k nekemu dobremu, to dobro pa opisuje kot »smoter, h kateremu vse teži« (Aristotel, 2002: 47). Ker so delovanja različnih ljudi, znanosti in umetnosti različna, so različni tudi smotri: smoter zdravilstva je zdravje, smoter strategije zmaga, smoter gospodarstva blaginja. Smoter nadrejene umetnosti ima vedno prednost pred smotrom podrejene; to pomeni, da so si smotri med sabo različni po pomembnosti. In tako se nam postavi vprašanje: ali obstaja nek končni smoter, zaradi katerega izpolnjujemo vse ostale smotre? Aristotel je o tem prepričan:

Če pa pri različnih oblikah udejstvovanja v resnici obstoji en končni smoter, ki ga želimo doseči zaradi njega samega, medtem ko si drugih želimo le, kolikor služijo temu končnemu smotru, in če ne izbiramo vsega samo zaradi nekih drugih smotrov – to bi namreč vodilo v neskončnost, tako da bi bilo naše teženje prazno in nesmiselno –, tedaj je ta končni smoter vsekakor neko »dobro«, in sicer »najvišje dobro«.

(Aristotel, 2002: 48)

Se pravi, da obstaja veliko število smotrov, ki pa niso naš končni cilj in jih dosegamo le

zato, da bi z njihovo pomočjo dosegli »najvišje dobro«. Človekov »končni smoter« je torej »najvišje dobro«. Spoznanje te vrednote pa ima za uravnavanje življenja vsakega posameznika velik pomen, saj je veliko lažje »zadeti pravo, če smo kakor lokostrelci, ki imajo jasen cilj pred očmi« (prav tam).

To najvišje dobro Aristotel imenuje »srečnost«. »Zaradi nje vsi delamo vse, kar delamo« (Aristotel, 2002: 70). Pri tem se sklicuje na ljudsko modrost, saj pri poimenovanju najvišjega dobrega »skoraj vsi soglašajo: tako povprečni ljudje kot izobraženci ga označujejo z besedo »srečnost« in si pri tem predstavljajo, da je »dobro živeti« in »dobro uspevati« isto kot »biti srečen« (Aristotel, 2002: 50). Srečnost izberemo z avtoriteto nje same in ne z avtoriteto česa drugega, ni sredstvo za doseg česa drugega, ampak je naš končni smoter; je »nekaj, kar *ima* svojo vrednost, nekaj popolnega« (Aristotel, 2002: 70). Pa vendar ni vse tako enostavno, kot je videti na prvi pogled: kaj naj si človek namreč predstavlja pod pojmom »srečnost«? Kaj naredi človeka srečnega? Bogastvo? Uživanje? Zdravje? Čast?

O tem, kaj je dobro in kaj je srečnost, lahko s precejšnjo gotovostjo domnevamo iz različnih življenjskih idealov. Neomikanim ljudem, ki predstavljajo ogromno večino, je življenjski ideal uživanje; zato iščejo zadovoljstva v uživaškem življenju. Obstoje namreč tri oblike življenja: prvič pravkar omenjeno, drugič življenje v službi skupnosti, tretjič življenje, posvečeno razglabljanju.

(Aristotel, 2002: 52)

Da bi dojemeli, kaj je tisto najvišje dobro, ki je končni smoter in ne le sredstvo za doseg nečesa drugega, pa moramo najprej doumeti, kaj je sploh naloga samega človeka. Človek deli vegetativno življenje z rastlinami, čutno življenje z živalmi, preostane pa nam še razumno duševno življenje, ki je lastno samo človeku. Aristotel zaključuje, da je človekova naloga oz. njegovo najvišje dobro »duševna dejavnost, ki je v skladu s popolno vrlino« (Aristotel, 2002: 70). Da bi živeli dobro in postali dobri, moramo imeti namreč številne vrline. Vrlina sama po sebi sicer še ne pomeni končnega smotra, saj lahko ob njej spiš, zato je pomembno, da v skladu z neko vrlino tudi delujemo, in sicer v »toku polnega življenja« (Aristotel, 2002: 59), saj le en dan ali kratko obdobje človeka še ne naredi

srečnega. A kako človek pride do teh vrlin, ki so po Aristotelovem mnenju pomembne za srečno življenje?

Človekova duša se po Aristotelu deli na razumski in nerazumski del; nerazumski del se deli na vegetativni del, ki ni deležen razuma, in poželenjski del, ki se razumu lahko pokorava in ukloni. Posledično ima tudi razumski del dva dela: »en del je sam svoj gospodar in ima razum v sebi, drugi del pa se razumu pokorava kot svojemu očetu« (Aristotel, 2002: 73). Tudi vrline se zato delijo na razumske (ki izvirajo iz učenja) in npravstvene (te izvirajo iz nravi, moramo si jih privzgojiti). Npravstvene vrline nam niso dane po naravi, saj jih lahko pridobimo in z vajo izpopolnimo.

Aristotel meni, da si vrline pridobimo s tem,

da se v nečem udejstvujemo. Tako je tudi pri vseh umetnostih: česar se moramo najprej naučiti, preden se lahko v tem udejstvujemo, tega se ravno z udejstvovanjem naučimo: zidar postaneš s tem, da zidaš, kitarist postaneš s tem, da igraš na kitaro. In tako postanemo tudi pravični, če ravnamo pravično, umerjeni, če umerjeno delamo, hrabri, če se hrabro zadržimo.

(Aristotel, 2002: 76)

Vrline, ki jih gojimo, pa lahko propadejo zaradi pomanjkanja ali zaradi pretiravanja. Tu Aristotel zelo slikovito primerja nevidne vrline z oprijemljivimi aktivnostmi, tj. telesno močjo in zdravjem (dejstvo, da pri opisovanju vrline, ki je sredina med preveč in premalo, Aristotel uporablja primere telovadbe in prehrane, je dokaz, kako je medicina vplivala na oblikovanje filozofske etike):

Pretiravanje v gimnastiki nam prav tako izčrpa telesne moči, kot jih izčrpa opuščanje gimnastike; čezmerno uživanje ali pa pomanjkanje pijače in hrane nam zdravje uničujeta, zmerna količina pa ga ustvarja, krepi in ohranja. Podobno je z umerjenostjo, hrabrostjo in drugimi vrlinami. Kdor pred vsem beži, kdor se vsega boji in se ničemur ne upre, postane strahopetec, kdor pa se ničesar ne boji in drvi v vsako nevarnost, postane vihrov predrznež. Kdor uživa vse naslade in se ne zna v

ničemer brzdati, je razuzdanec, kdor pa se vseh naslad izogiblje, otopi in postane čudak. Umerjenost in hrabrost lahko propadeta zaradi pretiravanja prav tako kot zaradi pomanjkanja, srednja mera pa ju ohranja.

(Aristotel, 2002: 78)

Tako smo se dokopali do pojma srednja mera. Da bi živeli dobro, moramo biti zmerni, umerjeni in ne smemo pretiravati v nobenem pogledu: ne smemo biti ne strahopetni ne predrzni, ampak moramo biti pogumni; ne smemo biti ne skopuški ne razsipni in zapravljivi, ampak radodarni. Resnicoljubje je sredina, bahavost pretiravanje, ironija pomanjkanje. Prav tako ne smemo jesti preveč, ampak tudi premalo ne – jesti moramo zmerno. Samo če znaš upoštevati ravnotežje in zmernost, lahko postaneš srečen in ubran človek. Ali pri svojih dejanjih iz pravih ali napačnih razlogov doživljaš veselje ali žalost, pa je zelo velikega pomena. Dober človek namreč pri pravilnem delovanju občuti ugodje, slab pa ugodje čuti, ko deluje pod vplivom strasti.

Aristotel deli duševne pojave na tri dele: na strasti, zmožnosti in zadržanja. Za vrline šteje zadržanja, saj nam omogočajo, »da zavzamemo do strasti pravilen ali nepravilen odnos« (Aristotel, 2002: 82). Vrlina torej daje »svojemu osebkju in njegovi nalogi neko odliko« (Aristotel, 2002: 83). Le tisti, ki se odloča zmerno, se odloča pravilno. Pameten in dober človek bo izbral tisto, kar je na sredi med preveč in premalo. Sredina stvari je enako oddaljena od obeh skrajnosti, pomembno pa je poudariti, da je zlata sredina, o kateri bom govorila v nadaljevanju diplomskega dela, mišljena glede na vsakega posameznika in ne glede na stvar:

V vsem, kar je izmerljivo in deljivo, je mogoče vzeti nekaj preveč in nekaj premalo in nekaj enako, in sicer glede na samo stvar ali pa glede na nas. »Enako« je kar je na sredi med »preveč« in »premalo«. Kot »sredino stvari« označujem to, kar je enako oddaljeno od obeh skrajnosti, to pa je vsem eno in isto. Pod »sredino glede na nas« pa razumem, kar ni ne preveč ne premalo, to pa ni vsem eno in isto. [...] Zato se vsak razumen človek ogiblje pretiravanja in pomanjkanja ter išče in izbere sredino, in sicer ne sredino stvari, ampak sredino glede na sebe.

(Aristotel, 2002: 83, 84)

Sredina »glede na stvar« je torej aritmetična sredina, kar pa nima zveze z Aristotelovo zlato sredino, ki vsako situacijo in vsakega posameznika obravnava individualno. Ne gre za kompromis, kjer se skrajnosti srečata na sredini; govoril je o sredini glede na vsakega posameznika posebej. Kar pomeni, da je preveč hrane za nekoga lahko za nekoga drugega ravno prav, zato zlata sredina ni enaka za vse, vsak posameznik si mora določiti svojo glede na individualni status, situacijo, močne in šibke argumente (Christians in dr., 2001: 13). Prava sredina je tako vedno drugačna, upoštevati je potrebno osebne zmožnosti in nagnjenja vsakega posameznika, ki gredo zdaj v to, zdaj v drugo smer.

Aristotel tako pride do ugotovitve, da »vrlina teži k zlati sredini kot svojemu smotru« (Aristotel, 2002: 84). In čeprav Aristotel vseskozi govori o tem, da je vrlina srednja mera, poudarja, da je po vrednosti in pomembnosti vrhunec vsega:

Vrlina je potemtakem zadržanje, ki omogoča pravilno odločitev in ki se ravna po sredini glede na nas, sredini, ki jo opredeljuje zdrava pamet, kar pomeni, da jo določimo tako, kot bi jo določil pameten človek; in sicer je to sredina med dvema slabostma, katerih ena je v pretiravanju, druga v pomanjkanju. [...] Če se hočemo izraziti o njenem bistvu in o njeni pojmovni predstavi, lahko rečemo, da je vrlina srednja mera, če pa se hočemo izraziti o njeni vrednosti in pomembnosti, lahko rečemo, da je vrhunec vsega.

(Aristotel, 2002: 85–86)

Čeprav Aristotel vseskozi vztraja pri tem, da je potrebno vsak primer obravnavati ločeno od ostalih in preučiti vse okoliščine, ne gre za čisto situacijsko etiko. Pri nekaterih stvareh ne moremo ubrati srednje poti, nekatere stvari so lahko podle že same po sebi, zato splošna ugotovitev ne zadošča, ne moremo preprosto postaviti pravila in mu slepo slediti:

Vendar nauka o srednji meri ni mogoče posplošiti na vsako dejanje in na vsako strast. Nekateri strasti že same v svojem imenu skrivajo slab prizvok, npr. škodoželjnost, nesramnost, zavist, med dejanji pa prešuštvo, kraja, umor. Vse to in podobno imenujemo podlo že samo po sebi, ne pa le, kadar se pojavi v pretiranem ali premajhnem obsegu. Pri teh stvareh nikdar ni mogoče pogoditi pravega, ampak

zmerom le grešiti. Pri tem tudi ni mogoče ugibati o pravilnosti ali nepravilnosti takega početja, razpravljati na primer o tem, ali kdo prešuštvuje s pravo žensko, o pravem času ali na pravi način; ne, vsako tako početje je že samo po sebi zgrešeno.

(Aristotel, 2002: 86)

Nauk o zlati sredini torej ni tako preprost, kot se zdi na prvi pogled – in ko ga enkrat razumemo, še vedno ne pomeni, da smo dobri, da delujemo etično. Kajti

ni lahka stvar biti kreposten. Zakaj če hočemo v vsakem primeru zadeti sredino, je potreben precejšen napor; saj tudi sredine kroga ne zadane kdorsibodi, ampak le, kdor je tega vešč. Podobno je lahko tudi jeziti se, to zna vsak, prav tako zna vsak razdajati in razmetavati denar. Komu, koliko, kdaj, zakaj in kako – tega pa ne zna določiti vsak, to je vse prej kot lahko! Zato je vrlina tako redka, pa tudi tako hvalevredna in lepa!

(Aristotel, 2002: 92)

In uspeh je premo-sorazmeren s težavnostjo naloge. Da bi postali večji, je potrebno veliko vaje – šele ko pravila ponotranjimo in nam zmerno življenje preide v navado in v nas vzbuja občutke ugodja, smo dobri, kar velja za udejstvovanje v vsaki dejavnosti, tudi novinarski.

3.2 NIKOMAHOVA ETIKA IN NOVINARSTVO

Eden izmed smotrov vsakega novinarja bi moral biti – če se izrazim po »aristotelsko« – , da deluje etično v svoji stroki. To je smoter, ki nas pelje do najvišjega dobrega; recimo, da je najvišje dobro v primeru novinarstva kakovostno novinarstvo. Razmerje med etičnim in kakovostnim novinarstvom je namreč premosorazmerno, saj »etika in kakovost ne moreta biti v navzkrižju« (Sedmak, 1996: 48). Torej, da bi postali kakovostni novinarji, moramo delovati etično. Da pa bi lahko v praksi delovali etično, moramo dobro poznati teoretske temelje. Ali kot pravi Aristotel:

Vsakdo lahko pravilno presoja o zadevi, ki jo pozna; le v takšni zadevi je lahko dober razsodnik. O posameznem področju lahko torej pravilno presoja strokovnjak, o vsem na splošno pa le, kdor je vsestransko razgledan.

(Aristotel, 2002: 49)

Novinar mora torej postati strokovnjak na svojem področju, če hoče moralno razsojati. Če želi pravilno presojati, mora dobro poznati predmet svojega upovedovanja, raziskati mora ozadje vsake zgodbe, saj le tako lahko pravilno presoja o njej. Prav tako mora dobro poznati poklicne moralne norme in temelje etike, ki jih postavlja filozofija, saj mu to znanje koristi pri sprejemanju etično utemeljenih odločitev. In zato je Aristotelovo razmišljanje, ki izvira še iz časa pred našim štetjem, v marsikateri točki uporabno in aktualno tudi danes. V času Aristotela novinarjev še ni bilo; največjo moč v skupnosti so v rokah držali filozofi. In danes imamo podobno moč razsvetljevanja in obveščanja ljudi v rokah prav novinarji – zato je še toliko bolj pomembno, da smo pri svojem delovanju etični, saj imamo do svoje javnosti ogromno odgovornost.

Ko enkrat usvojimo teoretične temelje, pa je potrebno znanje praktično uporabljati – saj etika spada v poglavje praktične filozofije, kot sem podrobneje že razložila v enem izmed prejšnjih poglavij. Samo poznavanje teoretičnih temeljev etike in raznih kodeksov še ne vodi k etičnemu novinarstvu – dober novinar lahko postaneš šele z udejstvovanjem v svoji stroki.

Etično novinarstvo pa ni samo cilj posameznega novinarja, ampak je cilj celotne profesije: če posameznik deluje etično, je to hvale vredno; če deluje etično cela stroka, je cilj dosežen. Ali kot se je pred mnogimi stoletji izrazil Aristotel:

Najsi je [...] smoter isti tako za posameznika kot za skupnost, [...] pride osvojitvev in ohranitev tega smotra pri skupnosti veličastneje in popolneje do izraza: ni majhna stvar, če ga doseže posameznik, še lepši in čudovitejši pa je, če se do njega dokoplje cel narod ali država.

(Aristotel, 2002: 48)

Tako kot politična znanost po Aristotelu določa, »kakšne oblike znanosti naj gojimo v neki družbi, katerih spretnosti naj se uče državljani in v kakšnem obsegu« (prav tam), tako bi morala tudi danes družba s svojimi vzvodi in društvi učiti, kako se etično ravna, do katere mere lahko pravila prilagajamo in kje so meje dobrega okusa. Politična znanost to počne s pomočjo vzvodov kaznovanja in nagrajevanja in ima svoje zakone; Društvo novinarjev Slovenije je v ta namen oblikovalo etični kodeks, ki novinarjem podaja smernice etičnega obnašanja, pravila, ki se nanašajo na medije in njihovo delovanje, pa so zapisana tudi v slovenski Ustavi in Zakonu o medijih. A kodeks in zakoni niso dovolj – etično novinarstvo je vrlina »dobrega«, »odličnega« novinarja, ki je teoretično dobro podkovan in ima veliko izkušenj, etično ravnanje pa mu je prešlo v navado. Torej je veliko odvisno tudi od posameznika samega, od njegovih izkušenj, doslednosti pri ponavljanju in vaji vrlin, nenazadnje pa je pomembna tudi vzgoja.

3.2.1 VZGOJA, VAJA IN NAVADA NOVINARJA

Odgovornost posameznika za njegova dejanja je torej primarna in velika, to pa ne pomeni, da lahko nekaj tako pomembnega, kot je etika, prepustimo toku časa in »zdravi pameti« vsakega posameznika – saj »ni majhna stvar, če se kdo že od malih nog navadi delati tako ali drugače – nasprotno, to je zelo važno, bolj kot vse drugo« (Aristotel, 2002: 77). Aristotel poudarja pomembnost vzgoje, pa tudi pomembnost nagrade in kazni:

Vrline so združene z dejanji in strastmi, vsako dejanje in vsako strast pa spremlja neko ugodje ali neugodje. Tudi iz tega razloga je nujno, da je vsaka vrlina združena z občutkom ugodja ali neugodja.

To potrjujejo tudi kazni, ki temeljijo na teh občutkih: kajti kazni so kot nekakšna zdravila, zdravila pa delujejo ravno z nasprotnim učinkom.

(Aristotel, 2002: 78)

Za neetično delovanje v novinarski stroki torej ne moremo kriviti samo posameznih novinarjev; gre za bolj kompleksen problem, ki vključuje vzgojo, ki poteka že od rojstva naprej in v katero so vključeni družina, šola, širša družba, država in tudi novinarji sami.

Sistem državnega nagrajevanja in kaznovanja, ki ga omenja Aristotel, v novinarstvu ni povsem izvedljiv, niti ni zaželen:

Novinar je [...] najprej zapisan svojim lastnim osebnim spoznanjem in svojemu kritičnemu mišljenju, potem pa šele delodajalcu [...]. To pomeni, da bi bila za novinarja celo dobronamerna zakonodaja, ki bi šla v prevelike podrobnosti, omejevalna. Takšna zakonodaja bi ovirala njegovo ustvarjalno delo, ubijala bi njegov raziskovalni polet in nevarnost uniformiranosti javnih občil je na dlani. Neizdelanost in nedovršenost pravnih aktov torej zahteva tudi narava avtonomnosti novinarskega dela.

(Kovač, 1996: 5)

Sankcije proti novinarjem so v Sloveniji minimalne – namesto javnih se novinarjev v Sloveniji lotevajo zasebni tožniki (Košir in Poler Kovačič, 1996: 22). In zato je etika v samem novinarskem delovanju tako pomembna; »samo zakonsko uravnavanje je pregrobo orodje za rezanje tako občutljivega tkiva« (Sedmak, 1996: 43), novinarjevo ravnanje je torej potrebno nadzorovati nekoliko drugače.

V Sloveniji imamo Novinarsko častno razsodišče, ki lahko novinarju, ki je kršil kodeks, odvzame članstvo v Društvu novinarjev Slovenije in Sindikatu novinarjev Slovenije. (DNS, Statut, 2004). Tako razsodišče je pomembno in potrebno, saj osvetli »posamezne ekscese in stranpoti, ki jih zakon ni mogel ali pa tudi ni hotel predvideti« (Kovač, 1996: 7). In tudi Razsodišče se ravna po Aristotelovem nauku, saj obravnava vsako situacijo posebej – osnovno vodilo ni napisano besedilo, »ampak le konkretna trpeča oseba, dostojanstvo njenega imena« (prav tam). Poleg kazni obstaja v novinarstvu tudi sistem nagrajevanja, ki ga ureja Društvo novinarjev Slovenije (Pravilnik o novinarskih nagradah, 2004).

V veliki meri pa se mora novinar zanašati sam nase, saj občutki ugodja in neugodja izvirajo predvsem iz njega samega in ne iz kakih zunanjih institucij. Tako meni Aristotel in tudi v sodobnem razmišljanju o novinarstvu velikokrat naletimo na podobno mišljenje:

Etično (ne)delovanje se namreč začne pri tistem, ki novinarski poklic opravlja – pri posamezniku. Njegova lastna vest ustreza univerzalni etični zahtevi po raz-ločevanju med dobrim in zlim, med poštenostjo in njenim nasprotjem.

(Košir, 2003: 116)

Ker je etično delovanje podvrženo vaji, navadi in dolgoletnim izkušnjam, Aristotel še posebej dvomi v mlade ljudi, za katere meni, da so »preveč pod vplivom strasti« (Aristotel, 2002: 49), zato s poslušanjem o politiki še ne pridobijo pravega spoznanja; kar pa tudi ni končen namen, saj šteje samo dejanje. Tudi v novinarstvu ni dovolj le to, da vemo, kaj je etično, ampak, da delujemo v skladu z etičnimi pravili. In po mojem mnenju lahko sledimo Aristotelu v prepričanju, da bo kdaj kak mlad novinar imel več težav pri etičnem odločanju, saj še nima zadostnih izkušenj in mu »dobro« novinarstvo še ni prešlo v navado. Četudi ve, kaj je prav in kaj ne, »pri takih ljudeh spoznanje ne more obroditi sadu, ker se ne znajo obvladati« (Aristotel, 2002: 50). Če pa je mlad človek že zrel in dorasel svoji nalogi, potem mu znanje o etiki lahko zelo koristi pri praktičnem udejstvovanju. Tu pa se pokažejo tudi učinki vzgoje, med drugim tudi vzgoje za medije, ki bi morala mlade spodbujati h kritičnemu razmišljanju že v osnovni šoli. Manca Košir je lepo zapisala:

Da bi otroci zrasli v kritične osebnosti, ki bodo znale uresničevati svoje človekove in državljsanske pravice, jih mora medijska dejavnost učiti dejavne, produktivne uporabe medijev.

(Košir, 1996: 115)

Šola je torej ena izmed pomembnih institucij, ki bi morala poleg vzgoje razuma posvetiti pozornost tudi vzgoji značaja – ta vzgoja namreč poteka sočasno:

Ni mogoče osvojiti etične vrline brez razumnosti in ni mogoče prebujati same razumnosti brez poguma in občutka za pravičnost ter pravo mero. Da nekaj razumsko uvidim, potrebujem smel pogled, etično zahtevo po pravičnosti, poleg tega pa moram paziti, da ne pretiravam. Ali ne gredo tudi naši vzgojni nasveti v smeri Aristotelovega nauka, ko pravimo: Po pameti se uči! Ne pretiravaj pri delu!

Pogumno se loti naloge! Stori tako, da bo prav! Kapitalne kreposti: razumnost, zmernost, pogumnost in pravičnost, so bile pri Grkih in tudi Aristotelu povezane, ni bilo ene brez drugih treh. Zaradi tega je bila tudi vzgoja celostna. Čeprav je privilegirala razumskost in jo tudi etično pogojevala, pa vendarle ni zanemarjala drugih etičnih vrlin.

(Kovač, 2000: 55)

Kovač torej Aristotelovi filozofiji o vaji in navadi, ki ju spodbuja pravilna vzgoja, dodaja še en pomemben element: »razumski uvid« (Kovač, 2000: 54). Pri etični vzgoji mora biti razum nujno prisoten, saj le tako lahko ugotovimo, kaj je za nas dobro in kaj slabo.

S pomočjo take vzgoje se otroci naučijo spoštovati dostojanstvo in integriteto vsakega človeka (Košir, 1996: 118), in tako otroci lahko zrastejo v odgovorne državljane, ki znajo delovati etično. Vzgojo in dolžnosti pa je potrebno utrditi še z zakoni. Zakoni pomagajo ljudem, da se navadijo ravnati pravilno, saj, meni Aristotel,

kar bo nekomu prešlo v navado, to mu ne bo več zoprno. Vendar ni dovolj, da so ljudje deležni pravilne vzgoje in skrbi samo toliko časa, dokler so mladi, ampak morajo to, kar so se v mladosti naučili, izvajati tudi pozneje, ko odrastejo, za to pa so spet potrebni zakoni, skratka, naša skrb se mora raztezati skozi vse življenje. Je že tako: večina ljudi se lažje ukloni nuji kot pametni besedi, raje kazni kot lepim vzorom.

(Aristotel, 2002: 323)

Aristotel poudarja pomembnost navad, ki si jih privzgojimo z vajo. »Vsaka vrlina se rodi iz istih dejanj in ob istih dejanjih, ob katerih lahko tudi ugasne«, pravi Aristotel (2002: 76). To pomeni, da z vajo in navado lahko postanemo dobri – v primeru novinarstva z udejstvovanjem v novinarski praksi lahko postanemo dobri novinarji, prav tako pa z istim dejanjem lahko postanemo tudi slabi novinarji; prav tako kot z igranjem na kitaro nekdo postane dober, nekdo odličen, nekdo pa slab kitarist. Vaja in navada pa tu igrata pomembno vlogo: »ni majhna stvar, če se kdo že od malih nog navadi delati tako ali drugače – nasprotno, to je zelo važno, bolj kot vse drugo!« (Aristotel, 2002: 77). Aristotel

velik pomen torej pripisuje sami vzgoji, ki mladim pokaže pravo pot in zato kasneje lažje postanejo dobri. Bistvo pravilne vzgoje je namreč »navaditi na veselje in žalost ob tistih stvareh, kot je treba« (Aristotel, 2002: 79). Če v dobrih dejanjih uživamo, jih tudi izvajamo in zato postanemo dobri ljudje. Vrlina je namreč »dejavnost, ki je po občutku ugodja ali neugodja usmerjena k najboljšemu, hudobija pa je usmerjena v njeno nasprotje« (prav tam). Zato dober novinar uživa v svojem etičnem delovanju, medtem ko slab novinar prav tako uživa pri kršenju norm in zapovedi, ne glede na starost.

3.2.2 APLIKACIJA ZLATE SREDINE NA NOVINARSKO PRESOJANJE

Zmerno življenje je dobro življenje, zmerno pa za vsakega pomeni nekaj drugega; tako za vsakega posameznega človeka kot tudi za vsako posamezno profesijo. Aristotelovo etično teorijo tako lahko apliciramo tudi na novinarstvo; če nauk o zlati sredini najprej opišemo zelo ohlapno, lahko rečem, da tudi novinarji ne smejo pretiravati in se morajo izogibati skrajnostim. Seveda so nekatere stvari absolutno prepovedane in nedopustne, saj so slabe že same po sebi. Tudi Kodeks slovenskih novinarjev izrecno prepoveduje določena ravnanja, v svojem sedmem členu na primer veli, da »novinar ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral, ali ponarejati dokumentov«, v 9. členu pa pravi: »plagirati so nedopustni«. Tudi v novinarstvu torej pride do situacije, ko ni potrebno razmišljati, kako ravnati, kajti jasno je, da nečesa ne smeš storiti, ni pomembno, kakšne so okoliščine ali posledice. Novinar si na primer tudi ne more privoščiti, da bi nekatere informacije preveril, nekatere pa ne – tu ni zlate sredine, preveriti mora vse informacije; prav tako si ne more postaviti pravila, da bo le delno, zmerno lagal; lagati pač ne sme, ne glede na okoliščine. Aristotel o tem ni imel pomislekov, saj je resnico postavil celo pred prijateljstvo, ki mu je predstavljalo eno izmed pomembnih vrlin, in je zapisal, da

je pošteno in naravnost nujno, da resnici na ljubo žrtvujemo tudi svoja prijateljska čustva, zlasti še, ker smo filozofi. Čeprav nam je oboje pri srcu, je vendar naša sveta dolžnost, da damo prednost resnici.

(Aristotel, 2002: 53)

Aristotel je imel tu v mislih svojega mentorja in učitelja Platona, ki ga je globoko spoštoval, a kljub temu je zavračal njegov nauk o idejah. Čeprav ga je nanj vezalo spoštovanje in občudovanje, je kot filozof moral dati prednost resnici. Kajti ljudje si zaslužijo izvedeti resnico – prav tako mora razmišljati tudi novinar, ki ima dolžnost do javnosti, ki ji mora predstaviti čim bolj nepristransko podobo predmeta svojega upovedovanja. Pri ustvarjanju svojega konstrukta realnosti mora težiti k »resnici«, njegovega resnicoljubja ne sme ovirati nič, niti prijateljstvo. Če vse skupaj iz filozofije prenesemo na novinarstvo, bi lahko dejali: *pošteno in naravnost nujno je, da resnicoljubju na ljubo žrtvujemo tudi svoja prijateljska čustva, zlasti še, ker smo novinarji. Čeprav nam je oboje pri srcu, vendar je naša sveta dolžnost, da damo prednost resnicoljublju.* Kajti novinar ima – prav tako kot filozof – do svojih naslovnikov velikansko odgovornost in dolžnost.

V nekaterih primerih torej koncepta zlate sredine ne moremo prenesti v prakso; uporabimo pa ga lahko pri določenih dilemah, kjer novinar ne ve točno, kaj je pravilno in kjer obstaja več različnih pogledov na problem, tak primer je na primer novinarjevo poročanje o zasebnem življenju javnih oseb, pa poročanje o nesrečah, fotografiranju na javnih mestih ...

Biti zmeren v svojem delovanju – v pravilni količini, ob pravem času, glede na pravi predmet, in na pravi način – torej ni tako enostavno, kot se sliši. Ni vsak sposoben doseči zlate sredine, doseže jo lahko le pameten človek, ki je sposoben ločiti dobro od slabega, ki zna najti zlato sredino, kar drži tudi v primeru novinarstva. Aristotel meni, da je za to potrebno veliko vaje, kar sem razložila že v prejšnjem poglavju – ko smo zavestno osvojili neko vrlino, jo šele lahko ponotranjimo in tako postane del nas, našega karakterja – takrat smo dobri, takrat delujemo etično sami od sebe. Etično delovanje je »otrok navade«. Sama beseda etika namreč izvira iz besede *ethos*, ki pomeni »razločujoči duh karakterja«. (Merrill, 1994: 29) Moralne vrline nam niso prirojene, ne gre le za to, kaj nekdo dela in kaj ne, ampak predvsem za to, kaj nekdo *rad* dela in česa ne. Nihče pa ni že rojen etičen človek – tega se je potrebno naučiti, navaditi. Delovati moramo zavestno in odločno:

Kar pa delamo v skladu z vrlino, ni narejeno pravično ali umerjeno že samo s tem, da je narejeno, ampak je pri tem največjega pomena vprašanje, kako je narejeno: predvsem mora biti narejeno zavestno, dalje na osnovi neke samostojne odločitve – odločitve, ki jo sprejmemo zaradi stvari same –, in končno mora biti storjeno z vso odločnostjo in brez omahovanja.

(Aristotel, 2002: 81)

Lahko se zgodi, da nek novinar kdaj pa kdaj naredi nekaj, kar ni v skladu z njegovim karakterjem – na primer zelo svobodno interpretira izjavo svojega vira, čeprav mu je v navadi, da vedno dosledno navaja citate – ampak zaradi tega dejanja se bo počutil nelagodno in ga ne bo ponovil. Tak novinar je še vedno dober, saj se odmakne od svoje navade – delovati etično – le izjemoma. To pomeni, da etične drže novinarja ne odseva le njegovo delovanje, ampak dejstvo, da se v svojem delovanju počuti udobno in da je etično delovanje samoumevno, del njegove navade. Aristotel poudarja karakter posameznika in ne moralne drže kot take – karakterno dober človek je tisti, ki deluje etično brez napora in mu ni potrebno vedno pretehtavati in se odločati, kaj je primerno narediti v določeni situaciji. Če včasih zaide v eno ali drugo stran, še ne pomeni, da je slab človek:

Od obeh skrajnosti je namreč ena bolj, druga manj zgrešena. [...] Opazovati moramo sami sebe, k čemu nas naša narava bolj zanaša. Eden je namreč bolj nagnjen k temu, drugi k nečemu drugemu. To svoje nagnjenje lahko spoznamo po bolečini ali po radosti, ki jo ob nečem občutimo. Sami sebe moramo tedaj usmerjati ravno v nasprotno smer. Če se bomo namreč na vso moč oddaljevali od krive poti, bomo tem lažje dosegli sredino, podobno kot delajo tisti, ti uravnavajo ukrivljen les. Pri vsem tem pa se moramo najbolj varovati ugodja in naslade, kajti nasproti njima nismo nepodkupljivi sodniki. [...] Tako bomo naslado pregnali, ne da bi grešili. Če bomo tako ravnali, bomo nasplošno najlažje in najbolj gotovo pogodili sredino.

(Aristotel, 2002: 92–93)

Pomembno je še dodati, da vsa dejanja in vse skrajnosti niso enako slabe – nekatera dejanja so tako sporna, da se jim dober novinar ne sme nikoli približati. Tako dejanje je

na primer sprejetje podkupnine, laganje, namerno zavajanje javnosti. V teh primerih se novinar nikoli ne sme nagibati k skrajnosti, skrajnosti pravzaprav sploh ni, saj so omenjeni prekrški slabi sami po sebi, gre za grobe kršitve novinarske etike. Kriva pota, o katerih govori Aristotel, pa lahko apliciramo na nekatere manj kritične situacije: Aristotel sodobnemu novinarju namreč sporoča, da mora premisliti, v katero smer kot človek najraje pretirava – potem pa se mora prav tej skrajnosti še posebej izogibati. Pri tem mora seveda biti pozoren, da ne zaide predaleč na drugo stran in da ne deluje ekstremno v obratni smeri. Če se novinar zaveda, da je nagnjen k senzacionalizmu, da rad pretirava in napihuje zgodbe, potem se mora temu svojemu ekstremu izogniti in napisati zgodbo previdno, v zmernem tonu, čeprav se mu lahko zdi nekoliko dolgočasna – nepristransko gledano je zgodba verjetno dovolj zanimiva, dolgočasna pa deluje le novinarju, ker je nagnjen k senzacionalističnemu poročanju. Če se bo tej skrajnosti zavestno izogibal, mu bo lažje zadeti sredino, saj bo pri svojem pisanju še vedno dovolj sočen in zanimiv, ker ga k temu vleče občutek ugodja. Zlata sredina v etičnem smislu torej ni aritmetična sredina, ampak je nekako »na varni strani« sredine (Merrill, 1994: 26).

Seveda, kdor le malo zgreši sredino, še ne zasluži graje, pa najsi jo zgreši v smeri pretiravanja ali pomanjkanja. Grajan je le, kdor jo občutno zgreši: ta ne ostane neopažen. [...] Vsekakor ni dvoma, da je v vseh situacijah treba hvaliti srednjo mero, da pa je skoraj neogibno zdrsniti včasih v smer pretiravanja, drugič v smer pomanjkanja. Tako bomo najlažje zadeli sredino, to je vrlino.

(Aristotel, 2002: 93)

3.2.3 HOTENO NOVINARSTVO JE ODGOVORNO NOVINARSTVO

Vsak razumen človek je za svoja dejanja odgovoren, prav tako je vsak novinar odgovoren za svoje delo – »brez **osebne odgovornosti** se ne more goditi etično, tudi etično novinarstvo ne« (Košir in Poler Kovačič, 1996: 23). Da bi novinar lahko deloval odgovorno in zavestno, je zelo pomembno, da deluje hoteno, svobodno – to med drugim pomeni tudi to, da v svoja dejanja ni prisiljen. Aristotel razliko med nehotenimi in hotenimi dejanji posveča precej pozornosti in razmišljanja:

Nehoteno je to, kar se stori prisilno ali iz nevednosti. Prisilno je to, kar ima svoje počelo izven nas, in sicer tako, da delujoča oziroma trpeča oseba nanj ne more vplivati, [...]. Če pa je nekaj storjeno iz strahu pred večjim zlom ali za dosego nekega plemenitega namena, če npr. ukaže nekemu storiti kaj grdega tiran, ki ima v oblasti njegove starše in otroke, in bi bili le-ti, če to stori, rešeni, v nasprotnem primeru pa usmrčeni, tedaj nastane vprašanje, ali je to storjeno hote ali ne hote.

(Aristotel, 2002: 95)

Preslikajmo vse skupaj na medijsko situacijo. Recimo, da je tiran velik oglaševalec, od katerega je nek medij odvisen. V poslovanju tega oglaševalca novinar omenjenega medija odkrije nepravilnosti. Oglaševalec zahteva, da novinar in uredništvo te informacije zamolčita in ne objavita. Če to storita, bo sodelovanje med medijem in oglaševalcem teklo dalje, če ne, oglaševalec odstopi in medij uniči. Kodeks slovenskih novinarjev v svojem sedmem členu pravi, da novinar ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral, se pravi v tem primeru deluje etično le, če objavi informacije. Aristotel o tem na prvi pogled ni tako prepričan – meni, da se je potrebno vprašati, kaj je »večje zlo« – neobjavljena informacija ali ukinitvev medija? Če zaradi možnosti ukinitve medija uredništvo zgodbe ne bi objavilo, bi to spadalo nekam vmes med hotena in nehotena dejanja:

Takšna dejanja so mešana, vendar so bolj podobna hotenim. Kajti takrat, ko to delamo, se svobodno odločamo, le smoter je odvisen od zunanjih okoliščin. [...] Takšna dejanja so torej hotena, vendar hkrati tudi nehotena, saj si nihče ne bi sam od sebe izbral kaj takega.

(Aristotel, 2002: 96)

Tako dejanje lahko primerjamo z Aristotelovo aplikacijo teorije na praktičen primer: na primer da tiran (oglaševalec) ukaže človeku (mediju) storiti nekaj grdega (zamolčati informacijo), ta tiran pa ima v oblasti njegove otroke (prihodnost medja), potem ima človek dve možnosti: če uboga tiranovo navodilo, bodo otroci rešeni, v nasprotnem primeru pa usmrčeni. Pridemo do vprašanja: ali je bilo grdo dejanje, ki ga je storil človek, da bi rešil svoje otroke, storjeno hote ali nehote (Aristotel, 2002: 95)? Na prvi pogled se

zdi, da je večje zlo v zgoraj opisanem primeru dileme uredništva ukinitve medija – medij lahko javnosti posreduje še veliko pomembnih informacij, kar odtehta eno zamolčano. A ni čisto tako, saj situacija ni povsem primerljiva s človeškim življenjem. Življenje je unikatno, neponovljivo, medtem ko je oglaševalcev veliko, potrebno jih je le najti.

Kadar nas kdo kot novinarja sili v nekaj, kar se nam zdi etično sporno, je torej potrebna zelo tehtna odločitev: potrebno je presoditi, če je »večje zlo« res neogibno, če je res potrebno, da delujemo proti sebi in svojim prepričanjem. Pri svojih prepričanjih in odločitvah je namreč potrebno vztrajati, in tako meni tudi Aristotel:

Včasih je težko presoditi, za kaj se je treba odločiti in do katere mere je treba pretrpeti zaradi nečesa drugega; še težje pa je vztrajati pri svoji odločitvi. Kajti večinoma je tisto, kar nas čaka, boleče, to, k čemur smo prisiljeni, pa sramotno. Zato smo v takšnih primerih deležni hvale ali graje glede na to, ali se pritisku uklonimo ali ne.

(Aristotel, 2002: 96)

Novinar in uredništvo, ki se ne bosta uklonila pritisku oglaševalca in sledila svoji novinarski dolžnosti z objavo sporne informacije, bosta tako deležna še večjega spoštovanja in odobravanja javnosti, kot če pritiska oglaševalca ne bi bilo. Le s pravilno etično držo lahko namreč medij ohrani svoj ugled in s svojo avtoriteto pridobi zaupanje naslovnikov.

Ker pa novinarstvo ni avtonomna dejavnost, je težko ohranjati moralno držo in vedno delovati izključno v interesu poklicne etike. Na tem mestu zopet lahko govorimo o zlati sredini, saj je interese vseh akterjev potrebno uskladiti in najti pravo rešitev, pri tem pa se je potrebno izogniti kakršnikoli skrajnosti. Območje sredine pa dopušča veliko manevriranja, in »pametni« novinarji ta prostor lahko primerno izkoristijo, ne da bi pri tem kršili etične norme ali ukinili svoj medij.

Poleg prisilnih dejanj sta sporna tudi delovanje »iz nevednosti« oz. v neprištevnem stanju in delovanje »v nevednosti«, kar pomeni, da posamezniku niso znane kake okoliščine

(Aristotel, 2002: 98). Nobeno izmed zgornjih delovanj pa ni novinarsko korektno – novinar se ne more za svoje napake sklicevati na neprištevnost ali na nepoznavanje okoliščin, saj je odgovorno raziskovanje in zbiranje informacij njegova osnovna naloga. Če bi delal v nevednosti ali iz nje, bi šlo za malomarnost; »saj je od človeka samega odvisno, da ne živi v nevednosti: lahko bi se bil za to pozanimal« (Aristotel, 2002: 107).

3.2.4 PROCES ODLOČANJA – KAKO DO ETIČNE ODLOČITVE?

Pri svojem vsakodnevnem delovanju mora novinar sprejeti vrsto odločitev; in ravno odločanje je v tej razpravi ključnega pomena, »zakaj odločitev je z bistvom vrline najtesneje povezana, po njej lahko značaj še zanesljiveje presodimo kot po dejanjih« (Aristotel, 2002: 100). Pomembno je poudariti, da je odločitev nekaj, na kar lahko vplivamo, kar je znotraj naših moči. Proces odločitve pa je ponavadi kompleksen in dolgotrajen:

Najprej se pojavi želja, da bi dosegli nek smoter. Smoter nam je jasen; ugotoviti moramo, kako priti do njega. Na tem mestu se začne preudarjanje – iščemo namreč najboljšo in najhitrejšo pot do zastavljenega smotra. Ne preudarjamo o samem smotru – novinar ne bo na primer presojal o tem, ali naj ravna etično –, ampak o sredstvih za dosego tega smotra (kako naj predstavi zgodbo, da ne bo kršil etičnih norm). Ko pretehtamo vse možnosti, lahko sprejmemo odločitev, katere predmet je zdaj jasno opredeljen.

Da pa bi do te odločitve prišli, je nujno potrebna »zdrava pamet«. Besedna zveza je velikega pomena za Aristotelovo etiko, saj po njegovem ni vsak človek sposoben prepoznati dobrega in pravilnega; tega so sposobni le pametni ljudje. Pameten človek pa je tisti, ki zna dobro preudariti, pametnost je namreč »zmožnost pravilnega umskega zadržanja v dejanjih, ki so v zvezi s tem, kar je dobro za ljudi« (Aristotel, 2002: 191). Pametnost je vrлина, saj jo hočemo zavoljo nje same in z njeno pomočjo prek preudarjanja pridemo do prave odločitve, ki se izraža v dobrem dejanju – in če smo dobri v svojem delovanju, če v tem uživamo, smo se približali srečnosti.

Pravilno preudarjanje je stvar izkustva. Zato Aristotel poudarja, da mladi ljudje – po splošnem prepričanju – ne morejo biti pametni:

Pametnost se pridobi šele v konkretnih posameznostih, s katerimi se seznanimo šele po izkušnjah, mlad človek pa še nima izkušenj, kajti izkušnje dozoriijo šele v daljšem časovnem razdobju.

(Aristotel, 2002: 196)

Aristotel zopet dokaže, da gre pri etiki za praktično filozofijo – saj vendar vsa teorija, ki se jo mladi lahko naučijo, nič ne koristi, če je ne razumejo, ne ponotranjijo in ne delujejo v skladu z njo v toku polnega življenja.

Aristotel veliko pozornost posveča preudarjanju – meni, da vsak človek oz. vsaj tisti, ki so pri zdravi pameti, preudarja o tem, kar se lahko zgodi po njegovi moči. To ne pomeni, da je sam zadolžen za vse – pomagajo mu lahko tudi prijatelji, znanci, sodelavci, pomembno je, da je v njegovi moči počelo dogajanja. Vsako preudarjanje je neko iskanje, in sicer iskanje poti za dosego smotra.

Dejanja, ki so sprejeta na osnovi odločitve, so hotena, in človek je za taka dejanja polno odgovoren. Dejavnost vrline spada v to področje, zato je »od nas samih odvisno, ali smo krepostni ali malopridni« (Aristotel, 2002: 106), od nas samih je odvisno, ali smo dobri in etično naravnani novinarji ali ne. Če novinar zna določiti smoter (ki ga določa vrline), in izbere pravilna sredstva za dosego le tega (kar omogoči pametnost, ki je v »teh zadevah« isto kot zdrava pamet), potem je dosegel svoj cilj kot novinar – svoje delo opravlja dobro, pravilno. Ali kot pravi Aristotel, »lahko dober premislek označimo kot pravilnost, ki je glede na koristnost usmerjena k smotru, katerega pametnost je spoznana kot resnična« (Aristotel, 2002: 199).

3.2.5 PRAKTIČNA UPORABNOST ZLATE SREDINE

V novinarstvu se pogosto srečujemo z nekaterimi vprašanji, kjer hitro zaidemo v eno ali

drugo skrajnost. Merrill (1994: 27) izpostavlja naslednje dileme, pri katerih se lahko opremo na Aristotelovo pravilo zlate sredine, saj ne ena ne druga skrajnost pri poročanju nista primerni:

1. neobčutljive fotografije žrtev v nesrečah / izogibanje realizmu v fotografijah,
2. zelo podrobno opisovanje / skopo opisovanje,
3. preveč vneto in podrobno navajanje izjav / pogosto in prosto igranje s citati,
4. vdor v zasebnost / prevelika previdnost pri raziskovanju in spraševanju.

Dileme bom podrobneje opisala in skušala najti praktične primere iz aktualnih dnevnih časopisov, na katerih bo jasno razvidno, ali je novinar upošteval nauk o zlati sredini ali ga je kršil in bi lahko k situaciji pristopil drugače:

1. Neobčutljive fotografije žrtev v nesrečah / izogibanje realizmu v fotografijah:

Pri objavljanju fotografij žrtev v različnih nesrečah, pa naj bo to prometna, naravna, vojna ali kaka druga katastrofa – pride novinar v dilemo: ali fotografijo objavi in z objavo realistične fotografije žrtve poskuša šokirati javnost in s tem preprečiti oz. zmanjšati možnost nadaljnjih tovrstnih nesreč, in sicer pod predpostavko, da se bo prejemnik nad njimi zamislil; ali pa stopi na stran žrtve in njenih svojcev, ki so prizadeti, in jim prizanese: objavi simbolično sliko prometne nesreče, ki je nerealistična in s samim dogodkom nima nobene zveze.

Obe skrajnosti sta po Aristotelovem nauku nedopustni. Poiskati moramo zlato sredino, ki pa je drugačna od primera do primera, saj moramo upoštevati situacijo, vpletene v nesrečo, medij, za katerega poročamo. Pri pregledovanju črne kronike v mesecu avgustu 2005 v časnikih Dnevnik, Delo in Slovenske novice sem ugotovila, da našeti slovenski mediji v primeru prometnih nesreč s smrtnim izidom pogosto objavijo fotografijo kraja nesreče in razbite pločevine, medtem ko žrtev na fotografijah ni videti. Na prvi pogled se torej držijo zlate sredine in se izogibajo tej skrajnosti (objavi žrtve), ki je med zgoraj omenjenima skrajnostma bolj sporna.

Previdnost pri poročanju o nesrečah in tragedijah zahteva tudi Kodeks slovenskih novinarjev (2002) v 22. členu:

Posebno obzirnost mora pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, ter tistih z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih ali bolnih osebah.

Primer nesreče sem poiskala v že omenjenih slovenskih dnevnikih in skušala ugotoviti, ali so pri pisanju poročila upoštevali merilo zlate sredine. Delo, Dnevnik in Slovenske novice so na isti dan, 26. 8. 2005 (gl. priloge A, B, C), objavili vsak svoje poročilo o nesreči na nasipu, ki se je končala s smrtnim izidom. Vsak izmed časnikov je izbral nekoliko drugačen pristop.

Vsi trije so poročali o nesreči Jožeta Gönca, ki je padel z nasipa v kraju Kot pri Lendavi in utonil. Dnevnik (gl. prilogo A) poleg poročila ni objavil nobene fotografije, v Delu (gl. prilogo B) so objavili fotografijo s kraja nesreče, na kateri so reševalci, Slovenske novice (gl. prilogo C) pa so tragedijo vizualno najbolj podrobno prikazale, saj so objavile kar 6 fotografij: fotografijo nasipa, potapljačev med iskanjem, očividca, potapljača, ki je odkril truplo, in fotografijo zbranih najbližjih, ki so ob reki čakali na razplet – ta fotografija je še najbolj sporna. Šesta fotografija pa je bila na naslovnici, na njej so trije potapljači, ki hodijo po Muri, podpis »Potapljači so se pritipali do trupla« je zelo slikovit in malo morbiden; čez naslov so obesili čeznaslov TRAGIČNO.

Vsak izmed treh časnikov je izbral svojo pot: Dnevnik se je objavi fotografije izognil.

Slovenske novice so iz nesreče naredile naslovno zgodbo in ji posvetile celo tretjo stran, vključili so tudi fotografijo svojcev. Novico so obravnavali senzacionalistično, saj je bil njihov glavni motiv po vsej verjetnosti pritegniti čim večje občinstvo in posledično denar, zato so zgodbo predstavili zelo čustveno, pokojnega so predstavili kot zelo priljubljenega in dobrega človeka, vključili so izjave svojcev in sosedov, najditelja trupla so prikazali

kot heroja. Fotografije umrlega niso objavili, objavili pa so fotografijo njegovih najbližjih, ki stojijo na kraju dogodka in čakajo na razplet. Slovenske novice so zaščitile utopljenca, ne pa tudi njegovih sorodnikov. Objavi te sporne fotografije bi se lahko izognili in še vedno predstavili zgodbo. Slovenske novice so tako zašle v eno izmed skrajnosti – brez legitimnega javnega interesa so vdrle v zasebnost vpletenih v tragedijo in s tem niso sledile nauku o zlati sredini.

Aristotelovi zlati sredini je po mojem mnenju v tem primeru najbolj sledilo Delo, ki je objavilo poročilo o nesreči in jo primerno podkrepilo z vizualnim materialom – tako osnovne informacije o nesreči dobijo svojo podkrepitev, pritegnejo pozornost bralca, ki si nevarnost lahko tudi vizualno predstavlja, saj nasip na sliki ni videti prav preveč nevaren, posledice hoje po njem pa so opisane v poročilu. Fotografija ni ne simbolična in ščiti dostojanstvo žrtve in njenih sorodnikov, saj nobenega izmed njih ni na sliki.

2. Zelo podrobno opisovanje / skopo opisovanje:

Od medija, ciljne javnosti in novinarja samega je odvisno, kako podrobno bo predstavil nek dogodek. Prva skrajnost je, do bo dogodek opisal do potankosti in pri tem navedel tudi nepomembne podrobnosti, ki za bralca niso relevantne, druga skrajnost pa je, da bo pri opisovanju preveč varčeval z besedami in izpustil celo kak pomemben podatek. V takem primeru bi bilo najbolje, da bi se pisec ravnal po načelu zlate sredine in našel srednjo, pravo mero in opisal ali napovedal dogodek zmerno – ne preveč in ne premalo podrobno.

Ko pogledam besedila, ki so spremljala zgoraj analizirane fotografije, ugotavljam, da so novinarji zopet ravnali različno; poleg različnega pristopa glede objave fotografij so Delo, Dnevnik in Slovenske novice objavili tudi različno dolge prispevke.

Prva dva časnika sta objavila približno enako dolga prispevka z osnovnimi podatki o nesreči: kdaj in kje se je zgodila, kdo je bil njena žrtev. Dnevnik njegovo identiteto zavaruje in ga navaja kot »60-letni moški, domačin« in tako zaščiti njegovo osebo (Poler Kovačič, 1997: 191). Delo ga imenuje z imenom in priimkom, časopisa opišeta reševalno

akcijo in njen rezultat. Čeprav Dnevnik ne objavi identitete, v nadaljevanju opiše, kako je moški »pred njihovimi očmi (očmi očitvidcev, dodala M. P.) [...] kričal in prosil za pomoč, a mu v tistem trenutku na noben način niso mogli pomagati«, kar je etično sporno, saj tak opis prizadene njegove bližnje, ki jih je novinar dolžan zaščititi.

Slovenske novice so zgodbo predstavile natančno in obširno, slikovito opisale vse podrobnosti, med drugim tudi, kaj je utopljenec počel pred svojo smrtjo, kako je vpil na pomoč, ko ga je voda odnesla, opis njegove osebnosti, izjave soseda, predsednika Potapljaške zveze Slovenije, potapljača, ki je truplo našel ... Zgodba je predstavljena do potankosti, apelira na čustva bralcev, iz nesrečnega dogodka so naredili tragedijo z več dejanji. Opis krikov na pomoč in prikaz agonije, v kateri je žrtev preživela zadnje trenutke življenja, je lahko zelo naporna za njegove najbližje, ki so zaradi takega prispevka samo še bolj prizadeti.

Na tem primeru se lepo pokaže, kako fleksibilen je nauk o zlati sredini – med obema skrajnostima je veliko prostora, od vsakega posameznika pa je odvisno, kje bo našel sredino glede na sebe. Delo in Dnevnik postrežeta z osnovnimi informacijami, Dnevnik je pri poročanju najbolj previden, saj identitete ponesrečenca ne izda, kljub temu pa z opisom krikov na pomoč pove eno informacijo preveč. Slovenske novice pa podajo zelo podroben, čustven opis nesreče, ki omenja tudi družinske člane pokojnega. Vsak izmed časnikov se približa eni skrajnosti, po mojem mnenju pa sta Dnevnik in Delo bližje zlati sredini, saj je poročanje v Slovenskih novicah dogodek napihnilo in verjetno prizadelo svojce. Slovenske novice so torej tudi v tem pogledu zašle zelo blizu ene izmed skrajnosti.

3. Preveč vneto in podrobno navajanje izjav / pogosto in prosto igranje s citati:

Včasih – predvsem v naslovju – lahko preberemo kak citat, ki nima zveze s samim prispevkom in je verjetno vzet iz konteksta, v drugih primerih lahko v intervjuju beremo dolge, komplicirane in nerodne stavke, ki jih je novinar besedo za besedo zapisal in ni spremenil ničesar. Druga skrajnost je značilna predvsem za mlade, neizkušene novinarje,

prva pa za rumeni tisk, ki lovi pozornost bralcev z udarnimi naslovi. Moje mnenje je, da je področje zlate sredine precej ozko, saj pri podajanju izjav in intervjujev novinar ni preveč svoboden. Novinar izjav ne sme spreminjati ali jih vključiti v drugačen kontekst, prav tako pa mora pri zapisu paziti na slog in ga primerno popraviti, kadar je potrebno, tako da ne vključi motečih medmetov. Lahko predrugači nerodne stavke, pri čemer mora paziti, da pomen ostane isti; če se od te norme preveč odmakne, ravna napačno. Manca Košir mlademu novinarju podaja naslednje napotke za pisanje intervjujev:

Objavite, kar je objave vredno in krajšajte, kar se ponavlja, vleče. Besedilo še jezikovno očistite (govor naj bo pristen, a to ne pomeni, da morate objaviti vse slovnične napake!), mu dajte ustrezen naslov in še enkrat pogledajte, če je uvod tak, da bodo bralci vedeli, za koga in zakaj se v pogovoru gre.

(Košir, 1987: 34)

Potrebno je najti pravo mero in izjave navajati točno, a ne čisto dobessedno. Za pravilno navajanje izjav drugih ljudi pa so potrebne dolgoletne izkušnje in mnogo vaje, kar poudarja tudi Aristotel.

4. Vdor v zasebnost / prevelika previdnost pri raziskovanju in spraševanju:

Pri tej dilemi se relativnost zlate sredine najlepše pokaže – meja med pravico do zasebnosti in pravico javnosti do obveščenosti se namreč vedno spreminja, razlike med posameznimi primeri pa so lahko drastične. Odločitev je odvisna od mnogih spremenljivk – kraja in časa dogodka, vsebine dogodka, vpletenih oseb, medija, ki zgodbo objavi ... Kadar gre za javno osebo, ki ima veliko družbeno moč, ima javnost pravico vedeti tudi o nekaterih zasebnih dejanjih in prepričanjih te osebe. Zlata sredina se tako pomakne precej bližje eni skrajnosti. Vendar bi morale intimne stvari (spolnost, bolezni) še vedno ostati intimne in ne medijsko znane. Ravno v to skrajnost pa novinarje rado potegne, saj so intimne podrobnosti znanih zanimive in njihova objava pritegne večje občinstvo, večjo prodajo, več oglaševalcev ... in sproži se plaz dogodkov. Vseeno pa tako dejanje novinarja ni etično, ampak prej podlo.

Pravico do zasebnosti branijo številne deklaracije, konvencije, ustave in kodeksi. V Münchenski deklaraciji (1971) je v 5. členu zapisano, da je dolžnost novinarja, »da spoštuje zasebno življenje oseb«; Evropska konvencija o človekovih pravicah (1950) v 8. odstavku kliče k spoštovanju zasebnega in družinskega življenja, kar tudi podrobno utemeljuje: »Vsi imajo pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja«. Dodaja še:

Javnost se v to pravico ne sme vmešavati, izjeme so z zakonom določene situacije, pri katerih gre za nacionalno in javno varnost ali ekonomsko blaginjo države, ali kot preventivo pri nemirih in zločinih, varovanje zdravja in morale, ali pa za varovanje pravic in svoboščin ostalih državljanov.

Nekoliko bolj ohlapno in medlo pravico do zasebnosti brani Kodeks slovenskih novinarjev v svojem 20. členu, kjer poseganja v zasebnost in intimo javnih oseb izrecno ne prepovuje, ampak kliče zgolj k *izogibanju* senzacionalizmu:

Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v zasebnost posameznika je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščenosti širša. Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.

Glede na to, da je že nekaj let po svetu in v Sloveniji na pohodu rumeni tisk, sem si za študijo primera izbrala prav zadnjo dilemo – problem vdora v zasebnost. To pomembno etično normo, ki je definirana v številnih listinah, zelo radi kršijo novinarji rumenih časopisov in revij, pa tudi fotografi – tudi pri nas se je začel razvoj zasledovanja ljudi s fotoaparatom, na pohodu so paparaci.

4. ŠTUDIJA PRIMERA: Vdor v zasebnost medijske osebnosti

Ker je Aristotel pri opisu procesa odločanja nekoliko površen, saj ne definira različnih faz razglabljanja, bom pri analizi uporabila bolj natančen model, ki ga je uvedel Louis A. Day (2000), in v okviru tega modela bom uporabila presojanje v skladu z Aristotelovo zlato sredino.

4.1 DAYEV MODEL MORALNEGA PRESOJANJA

1. OPREDELITEV SITUACIJE:

- OPIS DEJSTEV

Dne 22. 8. 2005 so v slovenskem tabloidu Nova objavili fotografije razgaljene Pike Božič¹.

Znana pevka se je med družinskim dopustom na hrvaški obali sončila zgoraj brez, posnel jo je paparaco in svoje fotografije prodal omenjeni reviji. Revija je že teden dni pred izidom z napisom »Razgaljeno oprsje Pike Božič« na veleplakatih oglaševala svojo naslednjo številko. Sledila je objava dveh fotografij Pike Božič na naslovnici, pevka je na obeh brez zgornjega dela kopalk. Na 4. in 5. strani so objavili še več golih fotografij in kratek prispevek o njenem dopustu, na katerem je bila z družino. Med drugim novinarka ugiba tudi o morebiti nosečnosti glavne akterke. Na strani 45 je revija objavila oglas za rumeno revijo Gala, kjer napovedujejo odzive »na zgodbo o razgaljenem oprsju Pike Božič«.

- IDENTIFIKACIJA NAČEL IN VREDNOT

¹ Ker bi objava spornega prispevka v tem diplomskem delu pomenila razširjanje fotografij tudi pred javnostjo, ki jih doslej morda ni videla – in tokrat celo v trajnejši knjižni obliki, kar javno dostopno diplomsko delo gotovo je –, sem se odločila, da prispevka nalogi ne bom priložila.

V tem primeru pride novinar oz. urednik v konflikt z dvema pravicama: pravico človeka do zasebnosti in družinskega življenja ter pravico javnosti do obveščeniosti. Pravico do zasebnosti ima Pika Božič, ki se je na dopust odpravila zasebno v družinskem krogu, in njena družina, ki jo pisanje o bližnji osebi zadeva, pravico do obveščeniosti pa naj bi imeli vsi bralci Nove in pevkin oboževalci, ki jih je pridobila s predstavljanjem v medijih, se pravi širša javnost. Pika Božič je ena izmed znanih osebnosti, ki jih publiciteta ustvarja in ohranja: »brez publicitete ne bi bile to, kar so, zato pri zahtevah po zaščiti o svoji zasebnosti ne morejo biti dosledne« (Belsey v Poler, 1997: 175).

- UGOTOVITEV ETIČNEGA PROBLEMA ALI VPRAŠANJA

Etično vprašanje je: ali je poseg v intimo Pike Božič upravičen?

2. ANALIZA

- TEHATANJE TEKMUJOČIH NAČEL IN VREDNOT

Fotografije so bile posnete na javnem mestu, kar govori v prid njihovi objavi. Pevka se je delno razgaljena sončila na javni plaži, kjer je bilo precej ljudi, tudi Slovencev, zato bi lahko pričakovala, da se bo našel tudi kdo s fotoaparatom. Ker je javna oseba, ki je svojo kariero gradila na razgaljenem imidžu, je medijske pozornosti navajena ter je seznanjena z metodami in zvijačami medijev, tudi rumenega tiska, s katerim pogosto sodeluje. Če se ne bi želela izpostavljati, se ne bi smela sončiti brez zgornjega dela kopalk. V svojih javnih nastopih je običajno oblečena precej izzivalno (čeprav vedno z zakritimi intimnimi predeli telesa), zakaj torej javnost ne bi smela izvedeti, kakšna je zvezda v resnici, brez priprav in obdelave fotografij?

Po drugi strani pa je estradnica na dopustu v družinskem krogu in družinsko življenje bi morali novinarji spoštovati. Dejstvo, da jo zasleduje fotograf in da mora paziti na to, kaj dela, bi lahko označili kot omejevanje njene svobode. Objave fotografij ni želela, gre za poseg v njeno intimo, ki si jo je odločila deliti z ostalimi dopustniki na omenjeni plaži, ne

pa s celotno Slovenijo.

Res je, da je Pika Božič medijska oseba, ki svoj položaj ohranja prav s pomočjo medijske publicitete in ima javnost zato pravico do nekaterih informacij o njeni zasebnosti, toda še vedno gre za človeka, ki ima svoje dostojanstvo in novinar ga je dolžan spoštovati. V zgodbo pa so vpletene še medijsko neizpostavljene osebe, na primer njena hči, o kateri govori prispevek; slika je sicer zabrisana, kljub temu je še vedno razvidno, da je na fotografiji. V prispevku je revija izpostavila fotografije Pike Božič, njenega moža in brata, ki jih pojmuje kot javne osebnosti in razume to dejstvo kot zadosten razlog za poseg v njihovo zasebnost – fotografije naključnih dopustnikov in njene hčere pa so zamegljene, s čimer revija pokaže, da v zasebnost »navadnih« ljudi ne želi vdirati.

Novinarka zapiše tudi ugibanja o še nerojenem otroku, ki prav tako ni medijska osebnost, če sploh obstaja, saj gre za novinarkino ugibanje o zelo intimni zadevi. Pri svojem pisanju se trudi biti prijazna in Piko Božič hvali – da je dobra mati, da je lepa.

- UPOŠTEVANJE ZUNANJIH DEJAVNIKOV

V današnjem času so mediji pod velikim pritiskom, ki ga nanje izvajajo lastniki, oglaševalci in zahteve ciljnih javnosti. Ker imamo na našem ozemlju poplavo raznih rumenih revij, morajo te med sabo tekmovati tako za oglaševalce kot za bralce, zato je povpraševanje po ekskluzivnih in izvirnih prispevkih veliko. Če hoče tak medij preživeti, mora biti neizprosni in unikatni.

Upoštevati moramo torej, da noben medij ni avtonomen – odvisen pa ni le od bralcev in od oglaševalcev, ampak tudi od lastnikov, ki pritiskajo na uredništvo in postavljajo svoje zahteve.

- PREGLED DOLŽNOSTI DO RAZLIČNIH UDELEŽENCEV

Fotograf in urednik imata v tem primeru dolžnost do dveh konfliktnih strani: prva

dolžnost je obveščanje javnosti, ki jo zanimajo podatki o osebi, ki se medijsko izpostavlja in na tem gradi svojo kariero, druga je dolžnost do glavne akterke in njene družine.

Fotograf in urednik imata dolžnost tudi do sebe kot moralnih oseb; pretehtati morata, ali bosta fotografije namenila objavi zaradi novičarske vrednosti ali zaradi senzacionalizma, se pravi želje po denarju.

Dolžnost ima medij nenazadnje tudi do vseh zunanjih udeležencev, to so oglaševalci in medijski lastniki.

- ETIČNA TEORIJA: ZLATA SREDINA

Teorija o zlati sredini govori o tem, da se moramo izogibati skrajnostim in izbrati srednjo pot, ki je edina pravilna. Prvi ekstrem v dani situaciji je, da revija spornih fotografij ne objavi in ne poroča o dopustu javne osebe. Drugi ekstrem je senzacionalizem: objava golih fotografij, ki jih vnaprej oglašujejo; revija oglašuje tudi odzive na objavo. Smoter, h kateremu teži, je samo-oglaševanje in večja prepoznavnost v javnosti, torej ne gre za pravico javnosti do obveščenosti; v tem primeru interes javnosti ne opravičuje objave fotografij.

Revija zlato sredino doseгла, če bi na primer objavila fotografije z dopusta, na katerih bi bili intimni deli zakriti, in če objave fotografij ne bi vnaprej oglaševala. Kot medijska osebnost je Pika Božič bolj izpostavljena medijem kot manj znani ljudje, saj jih uporablja za svojo promocijo – promocija je vzajemna, še vedno pa je potrebno paziti na meje dobrega okusa – na mejo skrajnosti. Kadar obstaja javni interes, se meja zasebnosti pomakne proti skrajnosti. V tem primeru ni šlo za javni interes, kvečjemu za javno radovednost in interes revije po večjem občinstvu.

Vdor v zasebnost javne osebnosti je zelo kočljiva stvar – lahko bi jo interpretirali tudi kot slabo samo po sebi, kamor Aristotel prišteva zavist, nesramnost in škodoželjnost. Melita Poler Kovačič meni, da za tako dejanje lahko označimo npr. razžalitev (2002: 101), in

vdor v zasebnost je nekaj podobnega, saj lahko prav tako prizadene dostojanstvo osebe, ki je neprostoovoljno izpostavljena javnosti. To bi pomenilo, da ne obstaja preveč ali premalo natančno poročanje o zasebnem življenju javnih oseb, saj je poročanje o tem slabo samo po sebi in se ga mora novinar v vsakem primeru izogibati. A če pogledamo stanje medijev v Sloveniji, ugotovimo, da je rumeni tisk zelo razširjen, in velik napredek bi bil že, če bi upoštevali prvo aplikacijo Aristotelove zlate sredine, ki jo bom natančneje obravnavala v naslednji točki. To pomeni, da bi se izogibali senzacionalističnemu poseganju v intimo zvezdnikov, ki so v določeni – zdravi meri vseeno izpostavljeni javnosti in zato mediji pišejo tudi o njihovi zasebnosti.

3. ODLOČITEV

V skladu z naukom o zlati sredini odločitev uredništva Nove v zvezi s Piko Božič označujem za nedopustno, saj gre za eno izmed skrajnosti, zato se z objavo fotografij na tak način ne strinjam.

Najprej se pojavi želja novinarja ali fotografa, da bi dosegel nek smoter, pravi smoter, ki ga določa vrlina: ta smoter je etično novinarstvo, v tem primeru zanimivo poročanje o dopustu Pike Božič, ki pa je obenem etično naravnano. Ta smoter je jasen že v samem začetku in o njem ni potrebno premlevati. Novinar pa mora ugotoviti, kako bo ta smoter dosegel, zato začne preudarjati – išče najboljšo in najhitrejšo pot do svojega cilja.

Preudarja po svoji zdravi pameti o tem, kako bo to zgodbo predstavil – to je namreč v njegovi moči. Pri tem mora najprej ugotoviti, kateri sta skrajnosti, ki sta nasprotni zlati sredini. Ena skrajnost je senzacionalistični, ekskluzivni prispevek, ki posega v intimo javne osebe, druga skrajnost pa je, da o njenem dopustu sploh ne poroča. Pri svojem preudarjanju nato postavi na tehtnico interes javnosti, zasebnost javne osebe, zanimivost in ekskluzivnost, pa tudi zunanje okoliščine, kot so želje urednika, oglaševalcev, lastnikov, in skuša najti zlato sredino. Zgodba je za javnost zanimiva, še vedno pa ni v njenem interesu, saj za javnost podatki o dopustu Pike Božič niso relevantni. Pravica do zasebnosti je ena temeljnih človekovih pravic in novinar je dolžan ščititi dostojanstvo

osebe, o kateri piše. Zasebnost osebe naj ne bi bila kršena, če je oseba na javnem mestu, in medij se do določene mere s tem argumentom sicer lahko brani, a njegova obramba je zelo šibka, saj manjka pomemben dejavnik: javni interes. Fotograf naj bi pred spornim fotografiranjem pridobil soglasje, čeprav gre za javno mesto (Rothstein v Poler, 1997: 172–173). Moralno manj sporno bi bilo, če bi objavil fotografije, ki ne razkrivajo intimnih predelov njenega telesa, in napisal zgodbo, ki ne posega v njeno intimo, v družinsko življenje, za komentar o dopustu pa prosil še osebo samo, saj je verjetno tudi v njenem interesu, da se pojavi v mediju.

Ko novinar/fotograf sprejme odločitev, je dejanje hoteno, in za svoje dejanje – objavo prispevka – sta polno odgovorna tako novinar/fotograf kot tudi urednik. Od njiju je odvisno, ali sta »krepostna ali malopridna«, če parafraziram Aristotela. Tudi pri poročanju o javnih osebah se novinar ne sme izogniti vodilu o spoštovanju človekove osebe (Poler Kovačič, 1997: 174), revija pa se je izognila prav temu vodilu. Domneva revije, da javnost želi izvedeti določene informacije, ni moralno opravičilo za poseg v zasebnost (Poler Kovačič, 1997: 173).

V obravnavanem primeru tako ugotovimo, da je prišlo do etično neutemeljene odločitve, kar verjetno pomeni, da je napačen, senzacionalističen smoter premagal moralnega, se pravi da je celoten proces preudarjanja že na začetku zašel v napačno smer. Aristotel bi dejal, da je to posledica pomanjkanja »zdrave pameti«, saj novinar ni bil sposoben določiti pravega smotra in je videl le dobro zase, ne pa dobrega nasploh, saj tak prispevek ne pripomore k etičnemu novinarstvu, ampak še spodbuja kršitve etičnih norm. Zaradi napačno določenega smotra ni uspel doseči svojega cilja, ki je kakovostno novinarstvo.

5. ZAKLJUČEK

Zaključim lahko z Aristotelovo ugotovitvijo, da je najboljša pot nekje vmes med obema skrajnostima – zlata sredina. Kaj to je, pa vsak posameznik določi glede na sebe, glede na trenutno situacijo. S tem je postavil temelje avtonomni etiki, ki jo lahko danes apliciramo na številna področja, uporabna je tako v zasebni kot v poklicni sferi. V tem diplomskem delu sem prikazala njeno uporabno vrednost za novinarsko stroko, kjer je še posebno uporabna pri dilemah, kot so poseganje v zasebnost, objavljanje fotografij nesreč in katastrof, citiranja virov in podrobnosti citiranja dogodkov.

Pri enomesečnem pregledovanju črne kronike Dela, Dnevnika in Slovenskih novic sem ugotovila, da je aplikacija zlate sredine na sodobno novinarstvo velikokrat mogoča, prav tako pa tudi nekateri drugi nasveti iz Aristotelove *Nikomahove etike* lahko koristijo novinarju: na primer njegova razlaga odgovornega dejanja, vzgoje in navade, ki govori o tem, da je potrebno vrlino vaditi in jo ponotranjiti, in šele potem, ko postane del nas in nam etično delovanje preide v navado, postanemo dobri; prav tako se strinjam z Aristotelom, kar zadeva mlade ljudi, novinarje – ti se zaradi pomanjkanja izkušenj še niso navadili delovati etično in jih čaka še dolga profesionalna pot, preden bodo veljali za dobre novinarje. Kajti dober novinar je tisti, ki pravilno deluje samoiniciativno, avtomatično, to je tisti novinar, ki je usvojil teoretične temelje, jih doumel in jih zna uporabljati v praksi. To je novinar, ki v svojem pravilnem etičnem delovanju uživa, ki občuti ugodje, ko ravna pravilno. Pravilno pa ravna takrat, ko se izogiba skrajnostim in išče svojo zlato sredino.

Kljub temu da so zahteve po moralnem delovanju novinarjev in po poklicni etiki vedno glasnejše, pa je tudi veliko kršitev, h katerim kličejo ekonomske zahteve. Mediji velikokrat opustijo svoje etične norme v zameno za večjo prepoznavnost, v boju za oglaševalce. Senzacionalizmu še ni odklenkalo, o čemer priča tudi študija primera o Piki Božič, ki je razburkal slovensko javnost v avgustu 2005 in sem ga zato tudi izbrala za obravnavo v tem diplomskem delu.

Novinar, ki išče zlato sredino, je pri svojem iskanju prepuščen samemu sebi – Aristotelov nauk in njegova filozofija predstavlja le oporno točko, kajti zlata sredina je drugačna pri vsaki novi situaciji posebej. Novinar mora sam določiti, katero delovanje je uravnoteženo; gre za osebno odločitev vsakega človeka.

Aristotel postavlja pred posameznika izziv, saj mora zaupati vase, ravnati mora po svoji presoji in verjeti v svoja dejanja; prevzeti mora odgovornost zanje, in to je tudi ena glavnih lastnosti novinarskega poklica – novinar se mora zavedati posledic svojega delovanja in sprejeti odgovornost zanje. Pomembno je, da etično ravnanje postane navada, del človeka, bistvo življenja. Če se je oseba naučila zdrave etične presoje in ji je ta prešla v navado, potem je ta oseba dobra ne glede na občasna dejanja, ki morda niso ravno najbolj etična. In to je »skrivnost morale, ne le upoštevanje strogih pravil vedenja« (Merrill, 1994: 29).

Več kot 2000 let stari nauk je torej še vedno uporaben in predstavlja enega izmed temeljev etike, ki ga mora poznati vsak novinar in ga uporabljati v praksi, kadar situacija to dopušča. Aristotelova filozofija je namreč preživela test časa – njegova dela o etiki je sicer mogoče brati kot zgodovinski dokument, ali kot pravi Barnes, avtor knjige o Aristotelovem delu, »kot pričevanje o stanju praktične filozofije v 4. stoletju pr. n. š.« (Barnes, 1999: 101), a to ni vse, saj je *Nikomahovo etiko* mogoče brati

kot prispevek k sedANJI razpravi in moderni filozofi še vedno obravnavajo Aristotela kot briljantnega kolega. Filozofske razprave so bogate, težavne, razburljive: še vedno so predmet preučevanja kot nujna razlaga zadev, ki se nas nenehoma tičejo.

(Barnes, 1999: 101–102)

Eno izmed pomembnih sporočil, ki jih nosi *Nikomahova etika*, pa se mi zdi naslednje:

Užitek [...] naredi dejavnost popolno, in s tem tudi življenje, po katerem vsi hrepenijo. [...] kdor v svojem delu uživa, ta je v svojih sodbah bolj zanesljiv in natančen. Geometer lahko postane npr., kdor uživa ob reševanju geometričnih problemov; in njegovo spoznanje bo v vseh podrobnostih temeljitejše. Podobno tudi

ljubitelj glasbe, arhitekture ali kake druge stroke doseže večji napredek pri svojem delu, če ga opravlja z veseljem.

(Aristotel, 2002: 309)

To misel lahko apliciramo na vse stroke, kajti kdor pri delu uživa, ima več možnosti, da z vajo in izkušnjami postane dober. Tisti novinar torej, ki pri svojem delu uživa, bo sčasoma postal dober novinar. In le novinar, ki spoštuje profesionalno etiko in pri vsakem koraku pazi na moralni vidik svojega dela, je lahko dober novinar. Pri tem mu je v pomoč lahko tudi Aristotel.

To drži za vsa področja človeškega delovanja.

6. LITERATURA in VIRI

1. Aristotel (2002): *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
2. Barnes, Johnatan (1999): *Aristotel*. Šentilj: Aristej.
3. Christians, Clifford G., Mark Fackler, Kim B. Rotzoll in Kathy Brittain Mckee (2001): *Media ethics: cases and moral reasoning*. New York: Longman.
4. Day, Louis A. (1991): *Ethics in media communications: cases and controversies*. Belmont (California): Wadsworth Publishing Company.
5. Društvo novinarjev Slovenije (2004): *Pravilnik o novinarskih nagradah*. Dostopno na <http://www.novinar.com/dokumenti/nagrade.php> (15. september 2005).
6. Društvo novinarjev Slovenije (2004): *Statut*. Dostopno na <http://www.razsodisce.org/razsodisce/statut.php> (15. september 2005).
7. Đurić, Miloš N. (1970): Aristotel kao etičar. V Aristotel: *Nikomahova etika*, V–XLVI. Beograd: Kultura.
8. *Evropska konvencija o človekovih pravicah 1950*. Dostopno na: <http://www.media-forum.si/slo/pravo/pravni-viri/> (15. september 2005).
9. Gantar, Kajetan (1964): Aristoteles. V Aristotel: *Nikomahova etika*, 7–19. Ljubljana: Cankarjeva založba.
10. Gantar, Kajetan (2002): Aristoteles in njegova etika. V Aristotel: *Nikomahova etika*, 5–42. Ljubljana: Slovenska matica.

11. Gigon, Olof (1964): Ob Nikomahovi etiki. V Aristotel: *Nikomahova etika*, 21–66. Ljubljana: Cankarjeva založba.
12. Hausman, Carl (1990): *The decision-making process in journalism*. Chicago: Nelson-Hall.
13. Hausman, Carl (1992): *Crisis of conscience: perspectives on journalism ethics*. New York: HarperCollins Publishers.
14. Kalan, Valentin (1999): Žar evropske modrosti. V Aristotel: *Metafizika*, LXV–LXVII. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
15. *Kodeks slovenskih novinarjev 2002*. Dostopno na: <http://www.media-forum.si/slo/pravo/samoregulacija/> (15. september 2005).
16. Kovač, Edvard. (1996). Moč, pero, kamera. V Sedmak, Marjan (ur.): *Mediji, etika in deontologija*, 5–9. Ljubljana: FDV.
17. Kovač, Edvard (2000): Etika in vzgoja. *Sodobna pedagogika* 51(1), 52–62.
18. Košir, Manca (1987): *Mladi novinar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
19. Košir, Manca in Rajko Ranfl (1996): *Vzgoja za medije*. Ljubljana: DZS.
20. Košir, Manca in Melita Poler (1996): Utemeljitev novinarske etike in svoboda slovenskih novinarjev. V Sedmak, Marjan (ur.): *Mediji, etika in deontologija*, 9–26. Ljubljana: FDV.
21. Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: FDV.

22. Merrill, John C. (1994): *Legacy of wisdom: great thinkers and journalism*. Ames: Iowa State University Press.
23. *Münchenska deklaracija 1971*. Dostopno na: <http://www.media-forum.si/slo/pravo/pravni-viri/> (15. september 2005).
24. Pejović, Danilo (1982): Aristotelova praktična filozofija i etika. V Aristotel: *Nikomahova etika*, V–L. Zagreb: SNL.
25. Poler Kovačič, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
26. Poler Kovačič, Melita (2002): Razžalitve in dostojanstvo osebe. V Korošec, Tomo, Monika Kalin Golob, Simona Zatler, Melita Poler Kovačič, Maca Jogan in Gregor Tomc: *Razžalitve v tiskanih medijih*, 89–108. Ljubljana: FDV.
27. Reale, Giovanni (2002): *Zgodovina antične filozofije*. Ljubljana: Studia humanitatis.
28. Sedmak, Marjan (1996): Uravnavanje in samoupravljanje, svoboda tiska: pravica in odgovornost. V Sedmak, Marjan (ur.): *Mediji, etika in deontologija*, 41–62. Ljubljana: FDV.
29. Švajncer, Marija (1995): *Etika I*. Nova Gorica: Educa.

7. PRILOGE

Priloga A: Prispevek iz Dnevnika

Mfr. »Padel z nasipa in utonil.« *Dnevnik*. 26. 8. 2005: 11.

Priloga B: Prispevek iz Dela

J. P. in Jože Pojbič (foto). »Padel z nasipa in utonil.« *Delo*. 26. 8. 2005: 6.

Priloga C: Prispevek iz Slovenskih novic

Bakal, Oste. »Padel z nasipa in Mura ga je vzela.« *Slovenske novice*. 26. 8. 2005: 1, 3.

